

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ (Γ.Β.Μ) 289
- «ΔΕΥΤΕ ΙΔΩΜΕΝ ΠΙΣΤΟΙ!» (Ποίημα Γ. Βερίτη) 291
- ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΒΗΘΛΕΕΜ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
(Β.Κ. Σταθάκη) 292
- ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1994 (Ποίημα Ελ. Μάινα) 295
- ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ Θ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (Δ.Ν. Παπαθανασοπούλου) 296
- ΗΤΑΝ ΑΘΕΟΣ Ο ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ; (Β. Χαραλαμποπούλου) 298
- Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΣ ΣΤΟ ΣΥΜΠΑΝ (Γεωργ. Κ. Μαυρικάκη) 302
- ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ – ΤΟ ΑΡΩΜΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ (Θρ. Β. Κετσέα)... 304
- ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ (Α.Α.Α) .. 307
- ΘΡΗΣΚΕΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΘΕΪΣΜΟΥ; (Α. Παπαγιαννοπούλου) 309
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη) 312
- «ΚΑΙ ΣΥ ΒΗΘΛΕΕΜ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 313
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 286
- ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ 1994 318

ΕΤΟΣ 57οv

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1994

ΑΡΙΘ. 556

Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴ λήξη τοῦ ἔτους 1994, ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους, συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ τους γιὰ τὸ 1994, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς συνεργάται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν «Ἀκτίνων» καὶ συντελοῦν στὴν ἀπράσκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιοδικοῦ σὲ τόσο ἀπαιτητικοὺς καιροὺς.

Ἡ ἐτησίᾳ συνδρομὴ διὰ τὸ 1995 παραμένει 1500 δρχ.

*

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1995

Ἐσωτερικοῦ: Δρχ. 1500 Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ 18

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἡμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς ἢ δι' ἀποστολῆς ἴσης ἀξίας γραμματοσήμων.

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 57ον

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1994

Ἀριθ. 556

ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

Τί ἦσαν, ἀλήθεια οἱ μάγοι; Ἡ ἐκ-
προσώπηση τῆς ἐπιστήμης, πού ἀναζη-
τεῖ τὴν ἀλήθεια. Ἐξολες καρδιές. Τα-
πεινές ψυχές. Ἡ μόρφωση δὲν τοὺς ξι-
πάζει. Ποθοῦν τὴν ἀλήθεια καὶ ἔχουν
ὅλες τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ τοὺς ἀπο-
καλυφθεῖ.

Ἐποὺ ὑπάρχει εἰλικρινὴς ἀναζήτη-
ση, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται μὲ τρόπους
θαυμαστούς. Ἐποὺ κυριαρχεῖ ἡ ὑποκρι-
σία ἐκεῖ καὶ τὰ πιὸ φωτεινὰ σημεῖα τῆς
θεϊκῆς παρουσίας γίνονται ἀθέατα.

★★★

Οἱ μάγοι ἀναζητοῦν ταπεινὰ τὸν Θε-
ὸ καὶ ὁ Κύριος τοῦ Οὐρανοῦ δὲν τοὺς
ἀρνεῖται τὸ φῶς Του. Ἐνα λαμπερὸ ἄ-
στέρι ἀνάβει στὸν ὀρίζοντά τους. Ἐνα
φωτεινὸ μετέωρο, πού καταυγάζει πιὸ
πολὺ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς
ψυχῆς τους. Δὲν εἶναι ἕνας πλανήτης,
πού ἔχασε τὸ δρόμο του. Εἶναι τὸ θαυ-
μαστὸ ἄστέρι, πού δείχνει τὸ δρόμο
πρὸς τὸν Σωτήρα τοῦ κόσμου. Πόσοι
τὸ εἶδαν νὰ σελαγίζει στὸν οὐράνιο θό-
λο! Πολλοὶ ἦσαν οἱ θεαταί του. Λίγοι
ὁμως οἱ ἀκόλουθοί του. Τρεῖς μονάχα
συλλαμβάνουν τὸ ὑπερφυσικὸ μῆνυμά
του. Γιατί τρεῖς μονάχα εἶχαν ἀπλωμέ-
νες τὶς κεραίες τῆς ψυχῆς. Τρεῖς μονά-
χα διέθεταν τὸ ραντάρ τῆς πίστεως πού
πιάνει τὰ μηνύματα τοῦ οὐρανοῦ. Τρεῖς

ἦσαν πρόθυμοι νὰ δώσουν τὸ «παρὼν»
στὸ θεϊκὸ κάλεσμα καὶ νὰ ριχθοῦν στὴν
ὁμορφὴ περιπέτεια, γιὰ τὴ συνάντηση
μὲ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεό. Ἀποφα-
σισμένοι γιὰ κόπους, γιὰ θυσιές, γιὰ μί-
α ἀγωνιστικὴ πορεία.

Πόση ἀντοχὴ χρειαζόταν γιὰ ἕνα
τέτοιο μεγάλο ἐγχείρημα! Νὰ διασχίζουν
ἡμέρες καὶ μῆνες τὶς καυτερές ἐρημιές.
Νὰ συναντοῦν τὸν κίνδυνο σὲ κάθε τους
βῆμα. Νὰ ἀντιμετωπίζουν τὰ χαμόγελα
τῆς εἰρωνείας, τὰ πικρόχολα λόγια τῶν
«προσγειωμένων ρεαλιστῶν», αὐτοὶ οἱ
«ἀπροσγεῖωτοι ἰδεαλισταί».

★★★

Πράγματι. Δὲν εἶναι εὐκολὴ ὑπόθε-
ση ἡ πίστη. Καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ
δὲν προσφέρεται στοὺς ἐγωπαθεῖς,
στοὺς ἀρνητὰς τοῦ ἀγῶνα. Εἶναι κατα-
κτήσεις πνευματικές. Ἐρχονται ὡς ἐ-
πιβράβευση στὶς ταπεινές ψυχές, στοὺς
ἀγωνιστὰς τοῦ πνευματικοῦ στίβου. Καὶ
ὁ Θεὸς ἀρέσκεται νὰ μακραίνει τὰ
σκάμματα, γιὰ νὰ ἀναδεικνύει τοὺς πιὸ
λαμπροὺς πρωταθλητὰς. Ἐποὺ, τι ἔγινε καὶ
μὲ τοὺς μάγους.

Δὲν εἶναι μικρὲς οἱ δοκιμασίες, πού
ἀντιμετωπίζουν ἀπὸ τὰ πρῶτα τους βῆ-
ματα. Πολλὲς οἱ δυσκολίες. Τὸ ἄστέρι
ἐξαφανίζεται στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή. Ἐποὺ
ὁδηγὸς ἀποσύρεται ξαφνικὰ στὸ σταυ-

ροδρόμι τῆς ὁδοιοπορίας. Τότε ξεπετάγονται τὰ τρομερά «γιατί» τῆς ἀμφιβολίας καὶ ὀλιγοπιστίας, πού παραλύουν τὴν ψυχὴ. Καὶ αὐτὸ χθὲς καὶ σήμερα. Γιατί συχνὰ χάνονται ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τὰ σημεῖα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁμως ὄλα αὐτὰ εἶναι στὸ σχέδιο τῆς θεϊκῆς ἀγάπης. Φαινομενικὴ ἡ ἀπουσία. Ὑπηρετεῖ πάντοτε ἓνα μεγάλο σκοπὸ. Δοκιμάζει γιὰ νὰ ἀναδείξει. Ἀποκαλύπτει τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, γιὰ νὰ φανερώσει τὴ θεία παντοδυναμία. Κρύβεται κάποτε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα βλέμματα ὁ Θεός, γιὰ νὰ τὸν ἀναζητούμε μὲ πόθο καὶ νὰ τὸν βρίσκουμε.

★★★

Αὐτὸ ἔγινε καὶ μὲ τοὺς μάγους. Εἶδαν τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἐπιστήμης τους. Σύντομη ἢ ἀμχανία τους. Οἱ ἀληθινὰ μεγάλοι δὲν περιορίζονται στὴ δική τους σοφία. Καταφεύγουν ταπεινὰ στὰ φῶτα τῶν ἄλλων: «**Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;**» ἐρωτοῦν στὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἡ ἀπάντηση, πού θὰ ξεδιαλύνει τὶς ἀπορίες καὶ τὰ ἐρωτηματικά τους, θὰ ἔλθει ἀπὸ ἐκεῖ πού δὲν περιμέναν. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς θὰ ὑπηρετήσουν τὸ θεϊκὸ σχέδιο, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ αὐτό. Ἡ προφητεία τοῦ Μιχαῖα θὰ ρίξει πλούσιο τὸ ὀδηγητικὸ φῶς τῆς: «**Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ**» (Ματθ. β' 6).

Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ἡρώδης. Αὐτὸς θὰ καλέσει «**λάθρα**» τοὺς μάγους καὶ θὰ τοὺς προσανατολίσει πρὸς τὴ Βηθλεέμ: «**Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου...**» (Ματθ. β' 8).

Ἐδῶ σταματᾷ ἡ ἀνθρώπινη σκέψη. Πῶς νὰ συλλάβει τέτοιες τρομερὲς ἀντινομίες; Ὑπηρετοῦν τὴ βουλὴ τοῦ Θεοῦ οἱ πολέμοί Του. Οἱ τυφλοὶ ὀδηγοὶ μπαίνουν ἀθελά τους στὴν ὑπηρεσία τοῦ

φωτός. Οἱ σβησμένοι φανοὶ γίνονται δρομοδείχτες ζωῆς. Πόσοι, ἀλήθεια, ἔγιναν στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἀριστερὰ ὄργανα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ! Βοήθησαν ἄλλους νὰ βροῦν τὸ δρόμο, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ θελήσουν νὰ τὸν βαδίσουν. Ἐργάτες τῆς πένας, ὑπηρετές τοῦ λόγου, προκάλεσαν δυνατὲς συγκινήσεις, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἔμειναν ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι στὸ κάλεσμα τοῦ θείου Βρέφους. Ἔστειλαν ἄλλους στὴ Βηθλεέμ νὰ προσκυνήσουν τὸν τεχθέντα Βασιλέα καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν ἀτακτὴ ζωὴ τους ἔμειναν μακριὰ ἀπὸ τὴ Φάτνη.

★★★

Ὅμως οἱ δοκιμασίες τῶν μάγων δὲν σταματοῦν. Τὸ ἀστέρι καὶ πάλι θὰ φανεῖ καὶ θὰ τοὺς γεμίσει ἀνακούφιση. Γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσει ὁμοῦ πού; Σ' ἓνα φτωχικὸ κατάλυμα, ὅπου ἐκπληκτικὸ θὰ ἀτενίσουν μιὰ ταπεινὴ μητέρα μὲ τὸ θεῖο Βρέφος. Τίποτε τὸ φανταχτερό, τὸ ἐντυπωσιακὸ ἐκεῖ μέσα. Λοιπόν, ἓνα τόσο κοπιαστικὸ ταξίδι, γιὰ νὰ ἀντικρῦσουν τὰ φτωχικὰ αὐτὰ σκηνικά;

Ναί, γι' αὐτὸ ἤλθαν. Οἱ μεγάλες ψυχὲς ξέρον νὰ διακρίνουν πίσω ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἀσημότητα τὶς ἀληθινὲς ἀξίες. Δὲν θαμπώνονται ἀπὸ τὸ φαινομενικόν. Συγκλονίζονται ἀπὸ τὸ πραγματικὸ μεγαλεῖο. Ἐκεῖ πού τὸ ἀλαζονικὸ μάτι σκανδαλίζεται, ἡ ταπεινὴ καρδιὰ γονατίζει μὲ δέος.

Οἱ μάγοι «ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν» (Ματθ. β' 11).

Ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη, χωρὶς ἔπαρση, μὲ αὐτογνωσία, γονατίζει ταπεινά, μπροστὰ σ' Ἐκεῖνον, πού «**ἐταπεινώσεν ἀταπεινώτως τὸ ἀταπεινώτον αὐτοῦ ὕψος**», (Ἰωάννης Δαμασκηνός), γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει τὰ δῶρα πού τοῦ ἀ-

νήκουν. Και ἡ ἐπιστήμη βρίσκει τὸ δρόμο της, τὸν εὐεργετικὸ καὶ δημιουργικὸ, μονάχα ὅταν ἐμπνέεται καὶ ὑπηρετεῖ τὸ σχέδιο τῆς θεϊκῆς σοφίας.

Τότε δὲν χτίζει τοὺς βαβελικοὺς πύργους τοῦ ἄψυχου τεχνοκρατισμοῦ,

ἀλλὰ οἰκοδομήματα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀγάπης, στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου, χάριν τοῦ ὁποῖου «ἐκκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη» ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς τῆς ἀγάπης.

Γ. Β. Μ.

ΔΕΥΤΕ ΙΔΩΜΕΝ ΠΙΣΤΟΙ!...

.....
Ἦρδες! Μπροστά σου γονατίζουμε
– Μάγοι φτασμένοι ἀπὸ τὰ ξένα,
καὶ ταπεινὰ σὲ χαιρετίζουμε
τὸν Λατρευτὸ μας καὶ τὸν Ἔνα.

Τῆς νοσταλγίας τ' Ἀστέρι τ' ἄγρυπνο
στὴ Φάτνη Σου μᾶς ἔχει φέρει.
Κι ἂν μᾶς ἐράπισε τὰ μάγουλα
τὸ χειμωνιάτικο ἀγριοκαίρι,

κι ἂν χίλιοι δυὸ στὸ δρόμο βρέθηκαν
– ζυπνοί! – νὰ μᾶς περιγελάσουν
καὶ νὰ μᾶς λέν πὼς εἶσαι χίμαιρα,
καὶ τρέλλα τὸ κυνήγημά Σου,

μὰ ἐμεῖς, ὦ θησαυρέ, Σὲ βρήκαμε,
καὶ τὴ χαρά μας διαλαλοῦμε!
Ἄς εἶσαι Θεὸς αὐλὸς κι ἄπιστος·
ἐμεῖς σὰ χέρια Σὲ κρατοῦμε!

Ἦ Σύ, γλυκιὰ Πραγματικότητα
ποὺ γηλαφοῦν τὰ δάχτυλά μας!
Σὲ λέμε – κι ἂς τ' ἀκούσουν οἱ ἄπιστοι –
Κύριο, Σωτήρα, Βασιλιά μας.

Ἰησοῦ! Μπροστά Σου γονατίζουμε
– Μάγοι φτασμένοι ἀπὸ τὰ ξένα,
καὶ ταπεινὰ σὲ χαιρετίζουμε
τὸν Λατρευτὸ μας καὶ τὸν Ἔνα.

.....
Αἰώνια μέσα μας Χριστούγεννα
κι ἀνθοβολοῦνε κρίνα ὀλάσπρα.
Κι ἀπ' τῶν γυχνῶν μας τὸ στερέωμα
σταλάζουν φῶς κι ἀσήμι τ' ἄστρα!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΒΗΘΛΕΕΜ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ πάροδος εἴκοσι περίπου αἰώνων ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ Ἰησοῦ – τὴν ὁποία καὶ πάλιν ἐορτάζει ἡ Χριστιανὸς – καὶ ἡ μακρὰ πορεία τῆς Ἐκκλησίας στὶς δυὸ αὐτὲς χιλιετίες θέτουν ζωτικὰ ἐρωτήματα, ἐν ὧσι μάλιστα τῶν κρισίμων καιρῶν, ποὺ ζοῦμε.

Ἀσφαλῶς στὰ περιθώρια ἐνὸς ἐορταστικοῦ ἄρθρου οὔτε ἡ διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων αὐτῶν μπορεῖ νὰ χωρέσει, οὔτε πολὺ περισσότερο ἡ διερεύνησή των. Θὰ ἦταν ὁμως σκόπιμο νὰ ἐπισημανθοῦν ὀρισμένες πτυχὲς τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ποὺ συνειδητὰ ἢ μὴ ἔχουν ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸ μεγάλο μῆνυμα τὸ ὁποῖον ἡ ἱστορικὴ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ κληρονόμησε στὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἔκτοτε καμμιά ἀπὸ τὶς νέες ἰδεολογίες δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερκεράσει, γιατί ὁ,τιδήποτε διακηρύχθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων εἶναι παραλλαγή, ὑποκατάστατο ἢ καὶ ἄρνηση τοῦ βασικοῦ αὐτοῦ μηνύματος.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ καινὴ Διδαχὴ τοῦ Εὐαγγελίου δὲν ὑπῆρξε ἀπλῶς νέα μὲ τὴν ἐννοια τῆς πρωτοτυπίας τῶν ἰδεῶν, ποὺ σὲ μιὰ δεδομένη ἱστορικὴ στιγμή ἐπηρεάζουν τὴν ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς των. Ἡ Καινὴ αὐτὴ Διδαχὴ, ὅπως ἔχει ἀποκρυσταλλωθεῖ στὴν Γραφὴ καὶ τὴν Παράδοση καὶ ἔχει γίνεи ζωντανὴ μαρτυρία στοὺς Χριστιανικοὺς αὐτοὺς αἰῶνες περικλείει ἀνακαινιστικὲς δυνατότητες, ποὺ βασίζονται στὴν θεία παιδαγωγικὴ ἀκτινοβολία, ποὺ ἐμπνέει τὸ αἰῶνιο παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐποχές, κοινωνικὲς συνθήκες καὶ γεωγραφικὲς συντεταγμένες.

Τὸ Πρότυπο αὐτό, ποὺ τὸ χαρακτη-

ρίζει ἡ ἀπαλότητα καὶ ἡ διακριτικότητα τῶν ἱστορικῶν βημάτων τοῦ Χριστοῦ στὴν ἱερὴ γῆ τῆς Παλαιστίνης, ἀναπαράγει γνήσια καὶ οὐσιαστικὰ παραδείγματα στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὰ βιώνονται στὴν ζωὴ τῶν ἀγίων.

Καὶ γιὰ νὰ ἀπαντηθοῦν ἐκ τῶν προτέρων μερικὲς εὐλογες ἀλλὰ συνήθεις ἐνστάσεις, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὅσες φορές ἡ χριστιανικὴ ἐκπροσώπηση, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφή τῆς θεοκρατικῆς πολιτείας, εἴτε τῆς ἐκκοσμικευμένης Ἐκκλησίας ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν καὶ καλλιέργησε τὴν μισαλλοδοξία, τὴν βία, τὴν ἰδιοτέλεια, τὴν ἐκδικητικὴ διάθεση, τὸ ἀρνητικὸ πάθος, τότε σημειώθηκε μιὰ ἀνόσια παραχάραξη τοῦ μεγάλου μηνύματος καὶ ζημιωμένη ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ κάθε φορὰ βγαίνει ἡ ἀνθρωπότητα.

Ἀντίθετα, ὅσakis τὸ μεγάλο ἀρχέτυπον, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γονιμοποιήθηκε στὶς καρδιὲς τῶν μαθητῶν Του, πλούτισε ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ παραδείγματα ἥρωισμοῦ, πράξεις γεμάτες αὐταπάρνηση, ὄχι μόνον μὲ βήματα ἀναχωρήσεως πρὸς τὴν «ἐσωτέρα ἔρημο» ἀλλὰ καὶ βήματα γενναῖα μέσα στοὺς ὀλισθηροὺς βάλτους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ζωῆς.

Σήμερα, ἐποχὴ ἀποστασίας ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ ταυτόχρονα ποσοτικῆς εὐμάρειας γιὰ μεγάλο τμήμα τοῦ παλαιοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, οἱ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν τὴν χαμένη ποιότητα ζωῆς. Εἶναι ἓνα σύγχρονο αἶτημα, ποὺ διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται σὲ πολλοὺς τόνους καὶ γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὴν μόνιμη ὑπόσχεση κάθε ἐπίδοξου διεκδι-

κητῆ ὁποιασδήποτε μορφῆς ἐξουσίας στοὺς καιροὺς μας. Καὶ ὁμως χωρὶς νὰ διατυπώνεται πάντοτε κατὰ τρόπον εὐθύ, ἐκεῖνο πού ὑπονοεῖται στὴν ἀναζητήση αὐτῆς τῆς ποιότητος ζωῆς εἶναι τὸ «ἀνθρώπινο», πού διαρκῶς ἀπωθεῖται στὶς σύγχρονες κοινωνίες γιὰ νὰ κυριαρχήσουν ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ἰσχὺς, ἡ ὁποιασδήποτε μορφῆς μαζοποίηση, τὸ σέξ, μὲ μιὰ φράση ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζεται μὲ τὸν ὄρο «χοϊκὸς ἀνθρώπος».

Καὶ ὁμως τὸ στοιχεῖο, πού παρ' ὅλα τὰ ἄλλα σημαντικὰ ἐπιτεύγματα τῶν καιρῶν μας ἀναζητεῖται ἀπὸ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, εἶναι ἐκεῖνο πού ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ἔφερε στὸν κόσμο. Γιατί στὸ πολυεδρικό πρότυπο, τὸ ὁποῖο ἐνσαρκώνει ὁ Χριστός, λάμπει μὲ μιὰ ἰδιαίτερη γλυκύτητα τὸ «ἀνθρώπινο» μὲ ἕναν τρόπο γνήσιο καὶ αὐθεντικό.

«Εἶναι κάτι πού ἔλειπε ἀπὸ τὸν κόσμο πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό – παρατηρεῖ σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ δοκίμιά του ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Κάτι πού δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ Μέγα, γιατί δὲν μετρίεται. Δὲν μιλάω γιὰ τὸ Θεῖο, τὸ Ἄπειρο, τὸ Ἀσύλληπτο. Οὔτε αὐτὸ μετρίεται. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶχε λείψει ποτὲ ἀπὸ τὸν κόσμο. Τὸ εἶχαν ἀτενίσει ἢ ἀκούσει ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἰώβ, ὁ Δαβὶδ, οἱ Προφῆτες. Τὸ εἶχαν διαισθανθεῖ καὶ ἄλλοι στὴν Ἐλλάδα ἢ καὶ σὲ ἄλλες χῶρες καὶ ἠπειροὺς ἴσως. Μιλάω γιὰ τὸ «Ἀνθρώπινο», πού ἔφερε ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου στὸν κόσμο. Προϋπῆρχε καὶ αὐτό, ἀλλὰ ὄχι στὴν ἀπαλότητα καὶ ἐσωτερικότητα, πού εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς μορφῆς τῶν πράξεων καὶ τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ. Κανένας δὲν εἶχε ἀτενίσει τὰ «κρίνα τοῦ ἀγροῦ» ὅπως ὁ Ἰησοῦς, οὔτε τὰ παιδιὰ, οὔτε τὴν γυναῖκα μὲ ὄση ἀγνότητα καὶ τρυφερότητα τὰ κοίταξε ὁ Ἰησοῦς.

»Κανένας πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ δὲν

εἶχε πεῖ: «μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἢ «μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε» ἢ «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν» ἢ «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶν» ἢ «ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον».

Καὶ πλάι στὰ ρήματα αὐτὰ τοῦ Κυρίου, τόσα ἄλλα περιστατικά ἀπὸ τὰ ἐπίγεια βήματά Του μὲ ἀποκορύφωμα τὸ λυτρωτικό Του ἔργο τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως, τὰ ὁποῖα εἶναι μοναδικὰ καὶ ἀνεπανάληπτα, ἀποτελοῦν τὴν ἔκφραση τῆς Τελείας Ἀγάπης, τὸ αἰώνιο κριτήριό τοῦ «ἀνθρωπίνου», τὴν πολύτιμη κληρονομία τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ τὸ μεγάλο καὶ μοναδικὸ αὐτὸ παράδειγμα ἔδωσε καὶ θὰ δώσει καὶ στὸ μέλλον καρπὸν ἑκατονταπλασίονα, τὰ μεγάλα καὶ ἥρωικὰ πνεύματα καὶ συνάμα τοὺς ἀνώνυμους καὶ ἀκάματους ἐργάτες τῆς ἀγάπης. Ὅπως οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες μᾶς διδάσκουν ὅτι τὸ πείραμα καὶ ἡ παρατήρηση εἶναι ἡ μέθοδος γιὰ τὴν ἀπόσπαση τῶν μυστικῶν τῆς φύσεως, ἔτσι καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν ἁγίων εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἐπαλήθευση γιὰ τὴν ἰσχὺ τῆς διαθήκης ἀνάμεσα στὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, πού γεμίζει θάρρος καὶ αἰσιοδοξία τὸ σῶμα τῶν πιστῶν.

Ἡ γόνιμη αὐτὴ καρποφορία ξεκινάει ἀπὸ τίς πρῶτες χριστιανικὲς κοινότητες τῆς Παλαιστίνης – ὅπως πολὺ παραστατικὰ ζωντανεῖται στὶς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» ἢ ζωῆ τῶν πρώτων χριστιανῶν – καὶ συνεχίζεται ἔκτοτε στοὺς αἰῶνες, πλουτίζοντας τὴν καθημερινὴ ζωὴ μὲ γεγονότα καὶ πράξεις ἀρετῆς. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δίνουν μιὰν ἄλλη εἰκόνα τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ λαμβάνεται ἀπὸ πολλοὺς «σάν ἢ μικρὴ περιθωριακὴ ἱστορία», μὲ τὰ ὁποῖα, μακρὰ ἀπὸ ἀνταγωνισμούς, συγκρούσεις, διαιρέσεις καὶ ἐντυπωσιακὰ ἐπιτεύγματα, πραγματώνεται ἕνας

ούσιαστικός πολιτισμός, ένας ανθρωπισμός της πράξεως. Πλούσια είναι ή σχετική βιβλιογραφία, στην όποία εκτίθεται ό κοινωνικός βίος τών Βυζαντινών, ειδικότερα στον τομέα της φιλανθρωπίας, όπου για πρώτη φορά στην ιστορία οργανώνεται σε τέτοια έκταση ή κοινωνική πρόνοια εμπνευσμένη από τὸ εὐαγγελικό μήνυμα.

Ἔτσι τὸ πνεῦμα αὐτὸ καλλιέργησε στους αἰῶνες αὐτοὺς στις ψυχές τών ἀνθρώπων ἕναν λαϊκὸ πολιτισμὸ, ὁ ὁποῖος διεμόρφωσε στη συνέχεια καὶ στον τόπο μας τὰ νεοελληνικά ἤθη, πού διακρίνονται για μιὰ βαθύτερη πνευματικότητα. Καὶ με αὐτὴν τὴν πνευματικὴ ὑποδομὴ ἐβίωσε ὁ ραγιαῶς στὰ παρατεταμένα χρόνια τῆς ὑποταγῆς του στον ἀσιάτη ἀφέντη του καὶ ἀντεπεξῆλθε στις μικρὲς καὶ μεγάλες δυσκολίες τών περιστάσεων ὁ νεοέλληνας, στις κρίσιμες ὥρες τοῦ νεότερου ἔθνικοῦ μας βίου.

Ἀκόμη καὶ σε χρόνια πού ἡ ἀνθρώπινη βαρβαρότητα εἶτε με τὴν ὄψη μιᾶς ἀπάνθρωπης βίας πού ἀσκοῦσε ὁ κατακτητῆς, εἶτε σὰν ἀποτέλεσμα σκληρῶν ἐμφυλιοπολεμικῶν συγκρούσεων, τότε πού ἐκορυφώοντο τὸ δρᾶμα τοῦ πεινασμένου, κατατρεγμένου καὶ ἀνυπεράσπιστου ἀνθρώπου, ἀνθοῦσε ἡ ἐλπίδα ὅτι τὸ «ἀνθρώπινο» δὲν ἐξαλείφθηκε ὀριστικά με τὴν παρουσία καὶ τὴν δράση ὀλίγων ἴσως μὰ γενναίων εὐγενικῶν μιμητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὀλόκληρη χρυσὴ ἄλυσίδα λαμπρῶν ἀλλὰ ἀγνώστων ἐν πολλοῖς περιστατικῶν στὴν διάρκεια τῶν τελευταίων δοκιμασιῶν τοῦ τόπου μας ββαιώνει τὴν ἀλήθεια, ὅτι ὅπου πλεονάζει τὸ κακό, ὑπερπερισεύει ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, πού ἐκδηλώνεται καὶ με ἔργα ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης καὶ διασώζεται τὸ «ἀνθρώπινο».

Αἰσθάνεται κανεὶς ἕνα αἶσθημα ἀνακουφίσεως καὶ αἰσιοδοξίας, ὅταν σε ἐποχὲς ρηχῆς σὰν τὴν δική μας, ὅπου ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἡ ἀδιαφορία καὶ οἱ παν-

τὸς εἶδους διεκδικήσεις εἶναι τὰ χαρακτηριστικά των, ββαιώνεται κανεὶς καὶ τότε για τὴν παρουσία τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τις ἐκδηλώσεις ἀγάπης, ἡ ὁποία «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς». Διαπιστώνει κανεὶς τις δυνατότητες τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας στὰ ἔργα φιλανθρωπίας καὶ τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, ὅταν, χωρὶς ὕλικά μέσα καὶ κρατικές ἐπιχορηγήσεις, με μόνη δύναμη τὴν ἐσωτερικὴ φλόγα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως, πού φωλιάζει στὴν ἀτομικὴ ψυχὴ καὶ με τὴν διάθεση τῆς θυσίας καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν τέτοιων ἔργων, ἐπιτυχᾶνεται ἀποτελέσματα πού πολλές φορές ἐκπλήσσουν καὶ προκαλοῦν σε ἐξαιρετικές περιπτώσεις καὶ τὴν διεθνή ἀναγνώριση.

Τὸ «ἀνθρώπινο» βέβαια δὲν ἐξαντλεῖται – ἀν καὶ αὐτὸ ἴσως θὰ ἀρκοῦσε – σε ἐκδηλώσεις φιλανθρωπίας καὶ βιώματα ἀγάπης καὶ καλωσύνης, ἀλλὰ ἐκτείνεται καὶ σε ὅ,τι ὁμορφο καὶ ὕψηλὸ ἔχει νὰ προσφέρει στον ἀνθρωπο ἡ ζωὴ, εἶτε σὰν ἐρέθισμα ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, εἶτε σὰν προῖον καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, εἶτε σὰν ἀνθρώπινη παρουσία με τὴν μορφή μιᾶς γνήσιας φιλίας. Για νὰ γίνεῖ ὁμως αὐτὸ κατορθωτό, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὄλη στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴν ζωὴ καὶ τὸν κόσμο. Μιὰ τέτοια στάση, πού ἀνταποκρίνεται στὸ αἶτημα για μιὰ ἀνώτερη ποιότητα ζωῆς, δὲν βασίζεται μόνον στὰ ἐνστικτα καὶ τις φυσικὲς ροπὲς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στὴν ἐσωτερικὴ του μαρτυρία για τὴν ἐξωφυσικὴ προέλευση τοῦ πνεύματός του καὶ τὸν σύνδεσμὸ του με τὴν Πηγὴ τῆς ζωῆς. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τις προϋποθέσεις δὲν βλέπει ὁ ἀνθρωπος τὴν φύση μόνον σὰν ἕνα ὄρυχειο ἀπὸ ὅπου ἀντλεῖ – ληστρικά πολλές φορές – τὸ μετάλλευμα για τὴν ἱκανοποίηση τῶν συνήθων του ἀναγκῶν, ἀλλὰ τὴν ἀντικρῶζει με τὴν παραδείσια

ἐκείνη αἴσθησι, ὅπου ἓνα φυσικὸ τοπίο, ἢ μιὰ δύση ἡλίου, ἢ καὶ μιὰ καταίγίδα διεγείρει τὴν ψυχὴν σὲ ὕμνους δοξολογίας στὸν Δημιουργό, σὲ ἐμπνεύσεις ὑψηλῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, τὴν ὠθεῖ σὲ ἔργα ἀγάπης καὶ καλωσύνης.

Καὶ εἶναι πολλοὶ καὶ ἰδιαίτερα σημαντικοὶ οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ τοῦ λόγου, τῆς σμίλης, τοῦ χρωστῆρα, τῆς μουσικῆς συνθέσεως, πού κληρονόμησαν στὴν ἀνθρωπότητα ἀριστουργήματα, ζώντας τό «ἀνθρώπινο» στὸν τόνο καὶ τὴν σημασία, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἐπροίκισε ὁ Ἰησοῦς.

Δὲν γεννήθηκε ἴσως πουθενὰ ἐπάνω στὴν γῆ «ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ» σὰν ἓνα καθολικὸ καὶ μόνιμο καθεστῶς, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν πιὸ κακόπιστο συζητητὴ, ὅτι ὁσάκις καὶ ὅπου ἔδρασαν οἱ ἀναγεννημένοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, τότε ἡ ποιότητα τῶν ἀνθρωπίνων συνθηκῶν βελτιώθηκε καὶ ἡ ἐλπίδα γιὰ κάτι καλύτερο ἀναπτέρωθηκε. Ἡ «μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῦ» – ἔγραφε ὁ ἀπ. Παῦλος, ὅταν μοχθοῦσε γιὰ τὴν σύ-

στασι τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκτοτε αὐτὴ ἡ μικρὴ ἀλλὰ ἐκλεκτὴ ζύμη εἶναι μιὰ ἀλυσωτὴ πραγματικὴ κίνησι στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐξαιρέσεις. Naί, ἀλλὰ εἶναι πολλές, πάρα πολλές καὶ ἐκλεκτὲς ἐξαιρέσεις. Καὶ σημειώνονται ἀδιάκοπα ἐδῶ καὶ δύο χιλιάδες χρόνια περίπου. Αὐτὸ μᾶς δίνει τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν θὰ πάσουν νὰ σημειώνονται ὡς τὸ ἀπώτερο μέλλον. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι «τὸ ἀνθρώπινο», ὅπως τὸ ἐνσάρκωσε στὴν ὑπέρτατη μορφὴ του ὁ Ἰησοῦς θὰ ἐξακολουθήσει – ἔστω καὶ σὰν ἐξαιρέσι (ἢ ἀνθρωπότητα πάντοτε δικαιοῦθηκε ἀπὸ τις ἐξαιρέσεις), ἔστω σὰν ἓνα «φυλακτό» σὰν κρυφὸ ἀντιστάθμισμα τοῦ πολιτικοῦ ἢ σεληνιακοῦ ψυχους – νὰ ὑπάρχει στὸν κόσμο. Αὐτὴν τὴν ρεαλιστικὴ ἀλλὰ σώζουσα εὐχὴ γιὰ μιὰ πληρέστερη προσέγγισι στὸ μῆνυμα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ μιὰ πύκνωσι τῶν θαυμαστῶν αὐτῶν ἐξαιρέσεων, ἀπευθύνουν στοὺς ἀναγνώστες οἱ γραμμὲς αὐτές.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1994

Τῆς μερσεντές μου τὸ γκαράζ δὲν ἔχει φάτνη,
τὸ ἔλατο μὲς στὸ σαλόني μου θὰ βάλω
καὶ τὴ χαρὰ μου πάω στὰ χαρτιά νὰ παίξω
ἢ θὰ ταξιδέσω στὴν ἀνατολή.

Τί Βούδας, τί Χριστὸς κι οἱ δυὸ τὸ ἴδιο εἶναι
καὶ στίς παγῶδες σεργιανίζοντας θὰ δῶ
τοὺς Βόνζους νὰ κτυποῦν μὲ δύναμη τὸ γκόνγκ,
στίς προσευχές τους ὅμως μετοχὴ δὲν θάχω.

Μοντέρνο πνεῦμα τί τοὺς θέλω τοὺς θεοὺς;
Ἐγὼ κανένα εἶδωλο δὲν προσκυνῶ,
σὲ πλάκες ἢ σὲ σκόνη τὸν χρυσὸ λατρεύω.
Φτωχὸς Θεὸς γεννήθηκε γιὰ τοὺς φτωχοὺς!

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Νοῦς, πνεῦμα, συναίσθημα καὶ ψυχὴ μετεωρίζονται μεταξύ ἐπιγείων καὶ ἐπουρανίων. Δύο χιλιάδες χρόνια τὸ μυστήριον τῆς λυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκτυλίσσεται συνεχῶς, τὸ θαῦμα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας τοῦ λογικοῦ κόσμου ἀποκαλύπτεται διαρκῶς. Ἄνασκιρτᾷ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶχε σπλωθῆ καὶ εἶχε ἐκπέσει.

Ἡ σπύλωσις καὶ ἡ ἐκπτώσις ἐκείνη ἐφαίνετο νὰ εἶναι ὀριστικὴ καὶ τελεσίδικη.

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου ἀποκαλύπτει τίς διαστάσεις τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἱερά κείμενα τῶν Εὐαγγελιστῶν μὲ ἀπλότητα καὶ ἐξοχὴ παραστατικότητα μᾶς προσφέρουν καὶ μᾶς ἐξιστοροῦν τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν βαθείαν καὶ μεγαλειώδη νύκτα, τὴν νύκτα ἐκείνην ὅπου ὁ Θεὸς κατέρχεται εἰς τὴν Γῆν καὶ γίνεται ἄνθρωπος, βρέφος ταπεινόν, ἀνακλιόμενον στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων ζώων. «*Θαῦμα ὄντως παράδοξον! Ὁ τέλειος Θεὸς βρέφος ἀτελὲς φαίνεται· ὁ ἄναρχος ἀρχὴν δέχεται· ὁ ἀόρατος σήμερον φαίνεται ὄρατός· διὰ τοῦτο καὶ πᾶν ποίημα Θεοῦ δορυφορεῖ τὸν γεννηθέντα· οἱ μὲν οὐρανοὶ δίδουσι τὸν ἀστέρα· οἱ Ἄγγελοι τὸν ὕμνον· ἡ γῆ τὸ σπήλαιον· ἡ ἔρημος τὴν φάτνην· οἱ ποιμένες τὸ θαῦμα καὶ οἱ ἄνθρωποι τὴν Θεοτόκον Μαρίαν*», σημειώνει ὁ Δαμασκηνὸς εἰς ἐμπνευσμένον Λόγον Α' (Μέγ. Συναξαριστῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησίας, τόμ. ΙΒ' σελ. 652).

Καὶ πράγματι τί νὰ προφέρῃ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος διὰ τὰ ὅσα ὑπερφυῆ καὶ θαυμάσια ἐξαγγέλλει ἢ περιλάμπρη ἡμέρα; Τί νὰ ψελλίσῃ καὶ τί νὰ ἐκφρασθῆ ὁ σύγχρονος κόσμος τῆς φθορᾶς καὶ πῶς νὰ ἐμφανίσῃ τὸ εἶναι του, τὸν στοχασμὸν καὶ πῶς νὰ ἀρθρώσῃ λόγον ἄλλοτε καὶ τώρα κατενώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως; Ἄπόστολοι, εὐαγγελισταί, μάρτυρες, πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐμπνευσμένοι συγγραφεῖς, λογοτέχναι καὶ ποιηταί, ὑμνογράφοι, διαπρύσιοι κήρυκες καὶ εὐγλωττοὶ ῥήτορες ἐπεχείρησαν καὶ ἐπιχειροῦν νὰ περιγράψουν τὸ ἀπερίγραπτον μυστήριον, προσελάθησαν καὶ προσπαθοῦν νὰ διαζωγραφίσουν καὶ νὰ ἐξυμνήσουν τὸ ὑπερῦμνητον ἄλλὰ καὶ ἀνύμνητον ἔργον τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ἔρχεται «ὁ Ἀχώρητος παντί» καὶ χωρεῖται «ἐν γαστρί»· εἶναι ὁ ἄσαρκος, ποῦ ἐνδύεται σάρκα. Αὐτὴ εἶναι ἡ Θεία Οἰκονομία· εἶναι Ἐκεῖνος ποῦ θαυματουργεῖ, διδάσκει, παραδίδεται στὴν αἰσχύνῃ τοῦ Σταυροῦ, ἀνίσταται, νικᾷ τὸ κράτος τοῦ θανάτου καὶ λυτρώνει τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Αὐτὴ ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι ἐγκόσμιον γεγονός ἢ κοσμικὴ σύλληψις· εἶναι ἠθικὴ γέννησις, ἀναγέννησις πνευματικῆ, θαῦμα δημιουργικῆς ἀθανασίας. Εἶναι ἀναδημιουργία ὑπερτέρα τῆς πρώτης δημιουργίας, ποῦ ἔλαβε τὸν βαθμόν· τὸ «*λίαν καλῶς*». Εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ χαρά, ποῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ παιδίον τῆς Βηθλεέμ.

Ἄπασχολεῖ κάποτε τὴν σκέψιν ἡ ἀπορία καὶ προβάλλει ἐνίοτε ὁ διαλογι-

σμός, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ ἀποβῆ καὶ βλαπτικός: Πῶς πρέπει νὰ πιστεύσῃ κανεὶς τὸ παιδίον Ἰησοῦς; Εἶναι Θεὸς ἢ ἄνθρωπος; Ἔχει φύσιν Θεοῦ ἢ μόνον φύσιν ἀνθρώπου; Εἶναι ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἢ ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Παρθένον; Εἶναι ὁ ἀπέραντος ἢ ὁ πεπερασμένος; Ὁ ἀόρατος Θεὸς ἢ ὁ ὄρατος ἄνθρωπος; Ὁ μέγας καὶ σημαντικὸς τῆς Ἐκκλησίας συγγραφεὺς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐρμηνεύει λακωνικῶς τὴν ἀπορίαν «Θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, τὸν αὐτόν, καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἐκ δύο τε, καὶ ἐν δυσὶν ὁμολογοῦμεν φύσεσιν» (Δηλ. τὸ παιδίον Ἰησοῦς εἶναι ὁ τέλειος Θεὸς καὶ ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ ἴδιος κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον καὶ οἱ δύο οὐσίαι ἐνυπάρχουν εἰς αὐτό, ὁμολογοῦμεν καὶ παραδεχόμεθα ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, δύο φύσεις εἰς μίαν Ὑπόστασιν).

Πράγματι εἶναι ἄφθαστον τὸ μυστήριον τῆς Θεῆας Οἰκονομίας. Καὶ τοῦτο διότι, ἐνῶ «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» (Ἰωάν. α' 18), ὅμως κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς, κατὰ τὴν θερμότητα τῆς καρδίας καὶ τὴν ἀφελότητα τῆς ψυχῆς του ὁ καθένας ἠμπορεῖ νὰ ψαύσῃ τὸν Θεόν, νὰ ἀντικρύσῃ τὸ ταπεινὸν βρέφος μέσα στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων ζώων.

Χρειαίεται ἡ σωστὴ πίστις, ἡ ἀνυπόκριτη ἐμπιστοσύνη, ἡ ἀνιδιοτελεὶς ἀφοσίωσις πρὸς τὸ μέγα μυστήριον τῆς νύκτας τῆς Χριστουγεννιάτικης.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καλεῖται πέραν ἀπὸ τὰ πολλαπλὰ του προβλήματα νὰ ξεπεράσῃ τὸ φράγμα τῆς φθορᾶς, τὸν κλοιὸν τῆς ἐγκόσμιας λάμπσεως, νὰ ἐγγίσῃ ψυχικὰ τὸ μυστικὸν τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ποῦ ἐγκλείεται ἐντὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ἡ νύκτα τῆς Γεννήσεως εἶναι ἡ μεγάλη καὶ ἡ λαμπροφόρος νύκτα ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· εἶναι ἡ «δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῶ» καὶ ἡ

«ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Εἶναι τὸ ὑψηλὸν σκίρτημα καὶ τὸ συγκινητικὸν βίωμα ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, εὐγλωττος ἐξάγγελος τοῦ ἡθικοῦ μεγαλείου τοῦ Γενεθλίου διακηρύσσει: «Πάντων οὖν σκιρτώντων, σκιρτῆσαι θέλω καὶ γῶ, χορεῦσαι βούλομαι, πανηγυρίσαι θέλω. Χορεύω δὲ οὐ κιθάραν πλήττων, οὐ θυρσόον (ἐστεφανωμένην ράβδον μὲ κισσόν) κινῶν, οὐκ αὐλοῦς ἔχων, οὐ δαδὰς ἄπτων, ἀλλ' ἀντὶ μουσικῶν ὀργάνων τὰ τοῦ Χριστοῦ σπάργανα φέρων. Αὐτὰ γάρ μοι ἐλπίς, αὐτὰ μοι ζωὴ, αὐτὰ μοι σωτηρία, αὐτὰ μοι αὐλός, αὐτὰ μοι κιθάρα» («Μέγ. Συναξαριστῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησίας», Τόμ. ΙΒ' σελ. 676).

Διέρρευσαν δύο χιλιάδες χρόνια ἀπὸ τότε, ποῦ ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ὁ Οὐρανὸς ἐνώθηκε μὲ τὴν γῆν. Ἐκτοτε ἡ λογικὴ κτίσις ἀνακαινίζεται καὶ ἡ πλᾶσις ἀναδημιουργεῖται.

Δύο χιλιάδες χρόνια συνεχῶς ὁ Θεὸς ἄνθρωπος, ὁ «τεχθεὶς ἐν φάτνῃ» λαμβάνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, σηκώνει τὴν ἀσθένειάν μας, αἶρει τὴν φθοράν μας, συγκαταβαίνει στὴν ἀδυναμίαν μας καὶ ζητεῖ νὰ Τοῦ δώσῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὸν ἑαυτὸν ταπεινά, διὰ νὰ τὸν ὑψώσῃ στὸν οὐρανὸν καὶ νὰ χαρίσῃ τὴν ἀφθαρσίαν. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὀνομάζει τὰ Χριστοῦγεννα «γενέθλιον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος».

Ἡ λάμπις τῆς χαρᾶς, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀγάπης καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐλπίδος εἶναι ὁ Χρυσοστόμειος ἡθικὸς αὐλός, ἡ πνευματικὴ κιθαρωδία· εἶναι τὸ μήνυμα, τὸ μέγιστον μάθημα. Μέσα εἰς αὐτὸ τὸ κλίμα, παρὰ τὸ ἄλλο κλίμα τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀπαισιοδοξίας, ἠμπορεῖ νὰ ἀνθίσῃ ἡ καινούργια φυτεία τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς καρποὺς τῆς θεῆας Χάριτος.

Δ.Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΉΤΑΝ ΑΘΕΟΣ Ο ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ;

Μερικοί σύγχρονοι φιλόλογοι υποστηρίζουν, ότι ο μεγάλος αρχαίος τραγικός ποιητής Εϋριπίδης ήταν σκεπτικιστής και άγνωστικιστής. "Άλλοι, όχι επιστήμονες, αλλά εκλαϊκευτές της επιστήμης, τόν παρουσιάζουν ως τελείως άθεο. Τόν περασμένο Άπρίλιο, μιὰ Κυριακάτικη έφημερίδα παρουσίασε μερικά νέα βιβλία για τόν Εϋριπίδη και μαζί μιὰ εικόνα της προτομής του ποιητή με τήν έξής λεζάντα – σχόλιο: «'Ο Εϋριπίδης δικαίως αναδείχθηκε πρώτος: ύπήρξε φεμινιστής, πατριώτης, αλλά και πολέμιος του άθηναικού ιμπεριαλισμού, σκεπτικιστής και άθεος, ρεαλιστής και ρομαντικός». "Όλα αυτά όμως είναι τελείως πρόχειρα, ανακριβή και αντιφατικά. 'Ο Εϋριπίδης δέν ύπήρξε φεμινιστής, αντίθετα κατηγορείται ως μισογύνης. Ήταν πατριώτης και όχι πολέμιος του άθηναικού ιμπεριαλισμού, δηλαδή της πατρίδας του. Αύτά τὰ δύο είναι αντιφατικά. Ή αρχαία Άθήνα είχε τήν άρχηγία της Συμμαχίας κατά τών Περσών, αλλά δέν ήταν καμία ιμπεριαλιστική χώρα. 'Ο ιμπεριαλισμός άρχισε με τούς Ρωμαίους πολλά χρόνια άργότερα. Και τήν κακή έννοια απέκτησε με τήν άποικιοκρατία στα νεώτερα χρόνια. Ή άθηναική Συμμαχία απέβλεπε στην άμυνα κατά τών Περσών. Ήπειτα χαρακτηρίζεται ο Εϋριπίδης ρεαλιστής και ρομαντικός. Και αυτά τὰ δύο δύσκολα συμβιβάζονται, είναι αντιφατικά. Οί ρεαλιστές δέν είναι ρομαντικοί και οί ρομαντικοί δέν είναι συνήθως ρεαλιστές. Τό κυριώτερο όμως πού θέλει να τονίσει τό παραπάνω σχόλιο, κάτω από τήν εικόνα του Εϋριπίδη, είναι ότι ο ποιητής ύπήρξε «σκεπτικιστής και ά-

θεος», όπως λένε μερικοί. Θα κάνουμε όμως πρώτα ένα σύντομο λόγο για τήν αρχαία έλληνική τραγωδία, για να δούμε τή στάση τών αρχαίων τραγικών άπέναντι στη θρησκεία.

Στά έργα τών αρχαίων τραγικών ποιητών συναντάμε πολλές θρησκευτικές ιδέες και ήθικα διδάγματα. Ή αρχαία τραγωδία είχε σκοπό να διδάξει τό λαό, και γι' αυτό ή παράστασή της λεγόταν διδασκαλία. Ή αρχαία τραγωδία γεννήθηκε, όπως είναι γνωστό, στις έορτές του Διονύσου και οί παραστάσεις της γίνονταν στα Μεγάλα και τὰ Μικρά Διονύσια. Ήταν δηλαδή στενά συνδεδεμένη με τις θρησκευτικές έορτές και είχε βαθιά θρησκευτικό χαρακτήρα, τόν όποιο δέν μπορούμε να ένοήσουμε έμεις σήμερα, γιατί δέν έχουμε τις έμπειρίες, τις ιδέες και τὰ βιώματα τών αρχαίων Έλλήνων. Σήμερα τὰ θεατρικά έργα έχουν σκοπό τήν ψυχαγωγία. Τό αρχαίο έλληνικό θέατρο είχε σκοπό τήν ήθική, κοινωνική, πολιτική και θρησκευτική άγωγή του λαού. Μερικοί κριτικοί τονίζουν τό τραγικό στοιχείο της αρχαίας έλληνικής τραγωδίας, δηλαδή τήν παράσταση της τραγικότητας της ζωής. Άλλοι λένε ότι ή αρχαία τραγωδία είχε ως κύριο σκοπό να δείξει τό τραγικό στοιχείο της ζωής και τό έπιτυγχάνει αυτό καλλίτερα από κάθε φιλοσοφία και από αυτή τή χριστιανική διδασκαλία. Με τόν τρόπο αυτό όμως συγκρίνουν δύο άνόμοια πράγματα, τή θρησκεία με τήν τέχνη και μάλιστα με τήν αρχαία τραγωδία. Ή χριστιανική θρησκεία στηρίζεται στην θεία άποκάλυψη και διδάσκει ότι αίτία του κακού είναι ή πτώση και ή παρακοή

πρῶτα τῶν ἀγγέλων καὶ ἔπειτα τῶν ἀνθρώπων. Ἀκόμη δείχνει τὸν τρόπο τῆς λυτρώσεως καὶ σωτηρίας (μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀρετή).

Ἡ τέχνη διαφέρει ἀπὸ τῆ θρησκείας, γιατί ἐκφράζεται μὲ πλασματικά μέσα, δημιουργεῖ ἔργα φανταστικά καὶ πλασματικά. Π.χ. Ὁ ζωγράφος ἐκφράζεται μὲ χρώματα, μᾶς παρουσιάζει πλασματικές εἰκόνες τῶν πραγμάτων, πού μοιάζουν λίγο ἢ πολὺ μὲ αὐτά, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ ποίηση ἐκφράζεται μὲ ἔμμετρο λόγο καὶ διερμηνεύει τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά μας. Ἡ τραγωδία μᾶς δίνει μὴ πλασματικὴ εἰκόνα ζωῆς, προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ μυστήριο τοῦ τραγικοῦ στοιχείου τῆς ζωῆς. Δὲν μᾶς ἐξηγεῖ ὅμως τὰ βαθύτερα αἷτια τοῦ κακοῦ οὔτε μᾶς διδάσκει τὸν τρόπο τῆς λυτρώσεως ἀπὸ αὐτό. Μᾶς δίνει μὴ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση καὶ χαρὰ, ἀλλὰ δὲν μᾶς λυτρώνει, θέτει ἀλλὰ δὲν λύνει τὰ μεγάλα ἠθικά καὶ μεταφυσικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ σύγχρονο θέατρο συχνὰ παρωδεῖ τὶς τραγικὲς καταστάσεις ἢ τὶς παρουσιάζει μὲ τρόπο γριφώδη καὶ δυσνόητο, γιὰ νὰ δείξει τὸ παράλογο στοιχεῖο τῆς ζωῆς. Πάντως κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ τὸ θρησκευτικὸ χαρακτήρα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τραγωδίας, ἢ ὅποια ἀπηχεῖ τὶς θρησκευτικὲς ἰδέες καὶ τὴν κοσμοθεωρία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθὼς καὶ τὶς ἀποψεις τῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν.

Ὁ μέγας τραγικὸς ποιητὴς Αἰσχύλος ἦταν βαθιὰ θρησκευτικὸς ἀνθρώπος. Πίστευε ὅτι ὁ Ζεὺς εἶναι ἔφορος τῆς παγκόσμιας ἠθικῆς τάξεως καὶ ὅτι τιμωρεῖ τὴν ὕβρη καὶ τὴν ἀλαζονεία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἦταν εὐσεβὴς καὶ ἀκολουθοῦσε τὴν παραδοσιακὴ θρησκεία. Ὁ Εὐριπίδης ὅμως εἶχε ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, γι' αὐτὸ τήρησε κριτικὴ στάση ἐναντι τῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἰδεῶν

τῆς ἐποχῆς του. Δὲν δεχόταν τὶς μυθολογικὲς ἀντιλήψεις περὶ θεῶν, γιατί φαίνεται ὅτι εἶχε μορφώσει κάποια ἀνώτερη εἰκόνα γιὰ τὸν Θεό. Συχνὰ χρησιμοποιεῖ στὰ ἔργα του τὸν ἀπὸ μηχανῆς Θεό, γιὰ νὰ δώσει λύση σὲ δύσκολες περιστάσεις, ὅπου οἱ ἀνθρώποι δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τίποτε καὶ μόνον ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ τακτοποιήσει τὰ πράγματα κατὰ τρόπο ἀγνωστο καὶ ἀνέλπιστο. Σὲ μερικὰ δράματα καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι «τῶν ἀδοκῆτων ὁ Θεὸς εὖρε πόρον». Πίστευε δηλαδὴ ὅτι μόνον ὁ θεὸς μπορεῖ νὰ δώσει λύση σὲ ὅλα, ὅτι ἀπὸ αὐτὸν ἐξαρτῶνται ὅλα. Ἐπομένως δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν πίστευε στὸν Θεό. Εἶχε ὅμως μερικὲς ἰδέες οἱ ὅποιες ἦσαν νεωτεριστικὲς γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ ἔκαμαν νὰ παρεξηγηθεῖ ἀπὸ πολλοὺς. Γι' αὐτὸ ἀναγκάσθηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ νὰ πάει στὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ μὴ κατηγορηθεῖ γιὰ ἀθεΐα καὶ καταδικασθεῖ σὲ θάνατο, ὅπως ὁ Σωκράτης.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς πρῶτος κατηγορήσε τὸν Εὐριπίδη γιὰ τὶς θρησκευτικὲς του ἰδέες ὁ κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης, ὁ ὅποιος στὶς Νεφέλες διακωμώδησε καὶ τὸ Σωκράτη. Ὁ Ἀριστοφάνης ἦταν συντηρητικὸς καὶ δὲν τοῦ ἄρεσαν οἱ νεωτερισμοί. Ἐκτιμοῦσε πολὺ τὸν Αἰσχύλο, ἀλλὰ ὄχι τὸν Εὐριπίδη, γιατί ἔφερε, κατὰ τὴ γνώμη του, νέα ἤθη στὴν πόλη. Στὸ ἔργο του «Βάτραχοι» (στ. 689 κ.έ.) βάζει τὸν Αἰσχύλο νὰ προσεύχεται στὴ θεὰ Δήμητρα καὶ τὸν Εὐριπίδη στὸν Αἰθέρα καὶ τὴ Σύνεση, δηλαδὴ σὲ κάποιες ἀγνωστες καὶ ἀφηρημένες θεότητες.

Ὁ Ἀριστοφάνης ὑπερβάλλει κάπως τὰ πράγματα. Ὁ Εὐριπίδης δὲν πρότεινε νέους θεοὺς, ἀπλῶς ἔκαμε κριτικὴ τῶν λαϊκῶν ἰδεῶν γιὰ τὴ θρησκεία, ὅπως ἔκαμε πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ φιλόσοφος Ξενοφάνης (570–477). Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Ξενοφάνης ἀμφισβήτησε τὸν

άνθρωπομορφισμό και την πολυθεΐα, δεχόταν ότι ο Θεός είναι ένας, όλος ένέργεια, όλος νοός. Κατηγόρησε τον Όμηρο και τον Ήσιοδο, γιατί απέδωσαν στους θεούς ανθρώπινα έλαττώματα και κακίες, «κλέπτειν, μοιχεύειν, άλλήλους άπατεύειν». Και ο Εύριπίδης έκαμε κριτική των λαϊκών άντιλήψεων για τους θεούς. Πίστευε ότι ο θεός είναι άνενδεής, δέν χρειάζεται τίποτε, ούτε θυσίες, ούτε άνθρωποθυσίες. «Δείται γάρ ο θεός, εΐπερ έστ' όρθώς θεός, ουδενός» (Ηρακλ. 1345). Και άλλου λέγει: «Εί θεοί δρωσί τι αισχρόν, ουκ είσι θεοί» (Άποσπ. 292). Δηλαδή, άν οι θεοί κάνουν κάτι αισχρό, δέν είναι θεοί. Ο Εύριπίδης, έπηρεασμένος από τις γνώμες των φιλοσόφων και των σοφιστών, είχε άναχθει σε μιá άνώτερη ιδέα περι θεού.

Οί προσδευτικές για την εποχή του ιδέες του Εύριπίδη δέν άρσαν στους πολλούς και ύπήρχε κίνδυνος να κατηγορηθεί για άθεΐα και να καταδικασθεί σε θάνατο, όπως ο Σωκράτης. Γι' αυτό έφυγε, πήγε στη Μακεδονία στο βασιλέα Άρχέλαο. Ο Άριστοφάνης τον διακωμώδησε τότε στην κωμωδία του «Βάτραχοι». Μετά από έξι αιώνες τον κατηγόρησε πάλι για νεωτερισμό στις θρησκευτικές ιδέες ο Λουκιανός (β' μ.Χ. αιώνας). Στο έργο του «Ζεύς τραγωδός» που είναι μιá παρωδία τραγωδίας, γράφει ότι ο Εύριπίδης θεωρούσε ως θεό τον αιθέρα: «όρᾶς τόν ύψου τόνδ' αιθέρα;... τόνδε νόμιζε Ζήνα, τόνδ' ήγου θεόν» (στ. 41). Δηλ. Βλέπεις αυτόν τον αιθέρα ψηλά;... αυτόν να νομίζεις Δία, αυτόν να θεωρείς θεό». Ο Λουκιανός σατιρίζει τον Εύριπίδη, έπαναλαμβάνοντας διασκευασμένες τις κατηγορίες του Άριστοφάνη.

Άντίθετα με τις γνώμες αυτές, οι χριστιανοί Άπολογητές (β' και γ' αιώνας μ.Χ.) εκτιμούσαν τον Εύριπίδη για την κριτική του στάση έναντι της ειδωλολατρίας και χρησιμοποιούσαν άπο-

σπάσματα από τα έργα του, για να επικρίνουν την πολυθεΐα των άρχαίων¹. Ο Κλήμης ο Άλεξανδρεΐς θεωρούσε τον Εύριπίδη ως Έλληνα προφήτη, γιατί δίδαξε ότι ο Θεός είναι άπειρος και δέν περιορίζεται στο χώρο ενός ναού, ότι δέν έχει ανάγκη από θυσίες, γιατί είναι άνενδεής. Ο Θεός, κατά τον Εύριπίδη, βλέπει όλα, αλλά αυτός δέν βλέπεται. «Θεόν δέ ποιον, εΐπέ μοι, νοητέον τόν πανθ' όρώντα, καυτόν μη όρώμενον» (Άπόσπ. 1129). Οί Χριστιανοί εκτιμούσαν τον Εύριπίδη και διατήρησαν με την άντιγραφή πολλά έργα του, γιατί περιέχουν πολλά θρησκευτικά και ήθικά διδάγματα και άνώτερες ιδέες περι Θεού. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας ο Εύριπίδης θεωρήθηκε ως χριστιανός πρό Χριστού και ή εικόνα του ζωγραφήθηκε στο νάρθηκα μερικών ναών, μαζί με εϊκόνες άλλων άρχαίων Έλλήνων φιλοσόφων².

Μερικοί νεώτεροι φιλόλογοι και κριτικοί ύποστήριξαν ότι ο Εύριπίδης ύπήρξε σκεπτικιστής και σχεδόν άθεος. Ο ιστορικός της φιλοσοφίας W. Nestle στις άρχές του αιώνα μας (1901) ύποστήριξε ότι ο Εύριπίδης ήταν όρθολογιστής και κήρυκας των σοφιστικών ιδεών. Το 1951 ο άγγλος κριτικός E. R. Dodds αντίθετα θεώρησε τον Εύριπίδη ως στοχαστή του παραλόγου και γράφει ότι ο ποιητής άντέδρασε σθεναρά στο διαφωτισμό και τον όρθολογισμό της εποχής του³. Ο D. J. Conacher⁴ γράφει ότι ο Εύριπίδης πολέμησε τις παραδοσιακές ιδέες για τους θεούς. Ο αυστριακός φιλόλογος A. Lesky⁵ θεωρεί τον Εύριπίδη σκεπτικιστή. Προσθέτει ότι όλοι οι τραγικοί ποιητές ήσαν περίπου άθεοι, οι θεοί γι' αυτούς εκπροσωπούν την άνίκητη δύναμη του άλλου στοιχείου της φύσεως. Και ο Εύριπίδης χρησιμοποιεί τους θεούς ως θεατρικά τεχνικά μέσα, για να παρουσιάσει «τίς άλλογες δυνάμεις που διέπουν

τῆ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου». Ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς εἶναι μιὰ εἰρωνεία. Παρόμοιες γνώμες διατυπώνει καὶ ἡ σύγχρονη μεγάλη γαλλίδα φιλόλογος Jaqu' de Romilly. Ὁ Εὐριπίδης κατ' αὐτὴν εἶχε ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὶς ιδέες τῶν σοφιστῶν, δὲν ἦταν βέβαια ἄθρησκος, ἀλλὰ ἡ θρησκεία του, ὅλη ἡ σκέψη του εἶναι ἐμποτισμένη ἀπὸ τὶς νέες ιδέες⁶.

Οἱ ἀπόψεις πολλῶν νεωτέρων κριτικῶν γιὰ τὸν Εὐριπίδη εἶναι, νομίζω, συγκεχυμένες καὶ ἀντιφατικές. Μερικοὶ θέλουν νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς σκεπτικιστὴ καὶ ἄθεο. Μερικοὶ προχωροῦν ἀκόμη περισσότερο, προσπαθοῦν νὰ παρουσιάσουν ὡς ἀθέους καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχαίους τραγικοὺς ποιητῆς, Αἰσχύλο καὶ Σοφοκλῆ, οἱ ὅποιοι, ὅπως εἶναι γνωστό, ἦσαν εὐσεβέστατοι καὶ πιστοὶ στὴν παράδοση. Φαίνεται ὅτι μερικοὶ κριτικοὶ τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς σύγχρονες ὑλιστικὲς καὶ ὀρθολογιστικὲς θεωρίες. Γι' αὐτὸ βλέπουν τοὺς ἀρχαίους ποιητῆς καὶ φιλοσόφους μὲ τὴν προοπτικὴ καὶ τὸ πρῖσμα τῶν συγχρόνων ιδεῶν καὶ ιδεολογιῶν, καὶ τοὺς παρανοοῦν.

Ἐπειτα ἐρχονται ἄλλοι ἐκλαϊκευτῆς τῆς ἐπιστήμης, φιλόλογοι καὶ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ δημοσιογράφοι, γιὰ νὰ προβάλουν πρὸ ἔντονα αὐτὲς τὶς ἀπόψεις καὶ νὰ προπαγανδίσουν ἔντεχνα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ ποιητῆς ἦσαν ἄθεοι! Τὰ πολλὰ ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ διδάγματα, τὰ ὅποια περιέχουν τὰ ἔργα

τους, τὰ θεωροῦν ὡς παραμύθια γιὰ τὸν ἀμαθῆ λαό! Οἱ μορφωμένοι στὴν ἀρχαιότητα ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ μας, κατὰ τὴ γνώμη τους, ἦσαν δῆθεν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ θρησκευτικὲς προλήψεις! Αὐτὰ τὰ ἀνυπόστατα καὶ ψευδῆ διδάσκουν μερικοὶ καὶ στὰ σχολεῖα καὶ ὑπονομεύουν τὴ θρησκευτικὴ πίστη τῶν παιδιῶν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωσθεῖ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ πλάνη καὶ ἡ παραποίηση τῆς ἱστορίας. Ὁ Εὐριπίδης δὲν ἦταν ἄθεος, ἔκαμε μόνο κριτικὴ τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ εἶχε μορφώσει μιὰ ἀνώτερη ἀντίληψη γιὰ τὸ Θεό.

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Ἡλία Νικολακάκη, Ἡ ἰδέα περὶ θεοῦ στὶς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδη, Ἐκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 105–110.
2. Κ. Σπετσιέρη, Εἰκόνες φιλοσόφων εἰς ἐκκλησίας. Ἐπετ. Φιλολ. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, τ. 14, 1963–64, σελ. 386–458.
3. E. R. Dodds, Οἱ Ἕλληνας καὶ τὸ παράλογο, Μετ. Γ. Γιατρομανωλάκη, Ἀθήνα 1978, σελ. 161.
4. D. J. Conacher, Euripidean drama, Toronto, 1967, σελ. 51.
5. A. Lesky, Ἡ τραγικὴ ποίηση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Μετ. Αἰμ. Χουρμουζιάδη, Ἀθήνα 1989, τ. Β' σελ. 417–8.
6. Ζ. ντὲ Ρομιγύ, Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία, Μετ. Ἐ. Δαμιανοῦ-Χαραλαμποπούλου, Ἀθήνα 1990, σελ. 126.

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΣ ΣΤΟ ΣΥΜΠΑΝ

Θά αναφερθούμε πιδ αναλυτικά στην αίτιότητα και στην αναγκαότητα πού επικρατεί στην ύλική πραγματικότητα, στο Σύμπαν. 'Η κοσμολογία στηρίζεται: 1) Στην άρχη τής αίτιότητας. Αύτη διακηρύσσει «*δ,τι συμβαίνει προϋποθέτει κάτι από τδ όποιο παράγεται κατά ένα όρισμένο κανόνα*». Δηλαδή κάθε φαινόμενο έχει τήν αίτια του. 'Ο αίτιώδης προσδιορισμός τής πραγματικότητας είναι ή προϋπόθεση τών φυσικών νόμων πού προκύπτουν από τήν έμπειρία και τόν λογισμό με τή σύνδεση αίτιο - αποτέλεσμα. 2) Στην άρχη ότι οί φυσικοί νόμοι είναι παγκόσμιοι, διαχρονικοί, σταθεροί και γνωστοί ή μπορεί να γίνουν γνωστοί με τήν έρευνα, και 3) Στη σύγχρονο ανάπτυξη και εξέλιξη τής 'Επιστήμης και τής τεχνολογίας.

'Η Κοσμολογία καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες για να κατανοήσει και έρμηνεύσει τδ Σύμπαν. Δέν είναι όμως βέβαιη για τις θεωρίες πού δημιουργεί ούτε για τδ παρελθόν ούτε για τδ παρόν και τδ μέλλον τδ Σύμπαντος, γιατί συναντά πολλά εμπόδια.

Τά εμπόδια αυτά είναι: 1) 'Η άβειαιότητας τής γνώσης. 'Η άβειαιότητας αύτη είναι προφανής. Συνεχώς παρουσιάζονται νέα στοιχεία πού τροποποιούν και βελτιώνουν τήν γνώση. Παρουσιάζονται νέα προβλήματα, γίνονται νέες υποθέσεις, νέες θεωρίες.

2) 'Η αστάθεια στην εξέλιξη τδ Σύμπαντος. 'Ο απόλυτος προσδιοριστικισμός διατυπώθηκε από τόν Laplace τδ 1814. Αύτδς πίστευε ότι «...*Αν γνωρίζαμε σε μιá όρισμένη στιγμή τδ χρόνου όλες τις δυνάμεις τής φύσης και τις σχετικές θέσεις τών όντων πού τήν αποτελούν και τδ μυαλό μας μπορούσε να βάλει όλα αυτά τα δεδομένα στη μαθηματική ανάλυση, τότε θά μπορούσε να γνωρίζει τήν κατάσταση τδ Σύμπαντος σε κάθε στιγμή τδ χρό-*

νου, παρελθόν ή μέλλον». Αύτδ δέν συζητείται σήμερα. 'Ο νοϋς μας βέβαια στην έποχή μας ένισχύεται αφάνταστα με τήν ακρίβεια, τήν ταχύτητα και τή δύναμη τών ηλεκτρονικών υπολογιστών, αλλά παρά τούτδ δέν δίνει ποτέ ακριβείς λύσεις, γιατί ύπάρχει αστάθεια στη λύση πολλών προβλημάτων. Στη λύση τών διαφορικών εξισώσεων τών κινήσεων τών συστημάτων πού μελετούμε παρουσιάζονται πολλές αστάθειες. 'Ακόμη μιá ασήμαντη άρχικά έκτροπη στη λύση, γίνεται με τδ χρόνο πολύ μεγάλη, αυξάνει έκθετικά και είναι τής μορφής $e \cdot 10^t$. 'Ακόμη χρειάζονται πολλά δεδομένα για τα όποια δέν έχουμε ακριβείς τιμές ούτε είναι δυνατόν ποτέ να τις άποκτήσουμε. Γιατί είναι δυνατόν ποτέ να συγκεντρώσουμε σε μιá χρονική στιγμή τις σχετικές θέσεις όλων τών στοιχείων τδ Σύμπαντος, N , πού είναι $N = 10^{80}$ και στη συνέχεια να προσδιορίσουμε τις δυνάμεις πού άσκούνται σ' αυτά; Αύτδ είναι άδύνατο να γίνει ποτέ. Γι' αύτδ ή 'Επιστήμη καταλήγει στο συμπέρασμα πού αναφέρουν επιγραμματικά οί Καθηγηται Γ. Κοντόπουλος και Δ. Κωτσάκης στην «Κοσμολογία» τους (σελ. 267) ότι: «...*Καμμιά πρόδος τής τεχνικής στο μέλλον δέν θά μπορέσει να πλησιάσει όσο θέλουμε κοντά στο «νοϋ» τδ Laplace. Και αύτδ γιατί ύπάρχει μιá άνυπέρβλητη άβειαιότητας πού μόνο ένα ύπερφυσικό όν θά μπορούσε να ξεπεράσει*».

3) 'Η πεπερασμένη ταχύτητα, c , τδ φωτός. Οί παρατηρήσεις και οί γνώσεις μας αναφέρονται σε συστήματα και καταστάσεις χωρίς να λαμβάνουμε ύπόψη τδ πεπερασμένο τής ταχύτητας τδ φωτός πού όρίζει ή θεωρία τής σχετικότητας. Γι' αύτδ δέν μπορεί να ξέρουμε τήν κατάσταση όλων τών στοιχείων, N , τδ Σύμπαντος αύτη τή στιγμή τδ χρόνου, ώστε να μπορούμε να προβλέψουμε τδ μέλλον του. 'Εξ άλλου ύπάρχουν άπρό-

βλεπτοι παράγοντες που επεμβαίνουν στην εξέλιξη του Σύμπαντος. Αυτό διαπιστώνουμε όταν πάρουμε τα σχετικά μηνύματά τους από την ακτινοβολία που εκπέμπεται απ' αυτά.

"Αρα λόγω του πεπερασμένου της ταχύτητας, c , του φωτός δεν θα γνωρίσουμε ποτέ την πραγματική κατάσταση όλου του Σύμπαντος σε καμιά στιγμή του χρόνου (παρελθόν, παρόν και μέλλον).

4) Η άπροσδιοριστία του Heisenberg. Αυτή αναφέρεται στα κβαντικά φαινόμενα που δεν επιτρέπουν να προκαθορίσουμε ένα αποτέλεσμα με απόλυτη ακρίβεια. Η αρχή της άπροσδιοριστίας άλλαξε το κοσμοεπίδωλο του ανθρώπου, δηλαδή την εικόνα του για τον Κόσμο. Η κβαντική μηχανική των Heisenberg - Schrodinger και Dirac αναφέρεται στην κβαντική κατάσταση, που είναι συνδυασμός θέσης και ταχύτητας των σωματιδίων. Γι' αυτό και ένα πείραμα δεν προβλέπει ένα μοναδικό και καθορισμένο αποτέλεσμα, αλλά το πιθανό αποτέλεσμα. Προβλέπει κατά προσέγγιση τον αριθμό των περιπτώσεων που το αποτέλεσμα θα είναι Α ή Β χωρίς να προκαθορίζει ποιο συγκεκριμένο αποτέλεσμα θα συμβεί. Έτσι η κβαντική μηχανική παρουσιάζει μια αδυναμία στην πρόβλεψη και εισάγει το πιθανό και το τυχαίο.

Ο Heisenberg το 1927 αγνόησε την αρχή της αιτιότητας στην περιοχή του μικροκόσμου και εισήγαγε την αρχή της αβεβαιότητας ή της άπροσδιοριστίας. Αδυνατούμε, με τα μέσα που διαθέτουμε, να προσδιορίσουμε ταυτόχρονα τη θέση και την ταχύτητα οίουδήποτε σωματιδίου στην Κβαντομηχανική. Στην ουσία ισχύει η αρχή της αιτιότητας και εδώ, αλλά χρησιμοποιούν πολύ στην πράξη την έννοια της πιθανότητας και τους στατικούς νόμους. Ακόμη άμφισβητούν την προσδιοριστική εικόνα του Σύμπαντος και δέχονται απλώς πραγματικές δυνατότητες. Η ελευθερία εδώ είναι δυνατή κάτω από όρισμένες προϋποθέσεις. Έτσι η Κβαντομηχανική εκκλόνισε τον απόλυτο χαρακτήρα της αιτιότητας με την αρχή της άπροσδιοριστίας με αποτέλεσμα η αρχή της αι-

τιότητας να χάσει την απόλυτη βεβαιότητα που είχε στο Σύμπαν.

Στην αρχή η άμφισβήτηση αυτή της αρχής της αιτιότητας έχωρισε τους επιστήμονες σε δυο ομάδες. Οί Heisenberg, Eddihgton, Born, Schrodinger πίστευαν στην αρχή της αιτιότητας και έλεγαν ότι ο καθαρός και απόλυτος ντετερμινισμός δεν ισχύει πλέον. Και οί Einstein, Planck Langevin πίστευαν στο κύρος της αιτιότητας. Ο Einstein μάλιστα αντίταχθηκε πολύ και δεν δέχθηκε ότι η τύχη μπορεί να κυβερνά το Σύμπαν μ' αυτή την όργα- νωση, τη νομοτέλεια και την τάξη λέγοντας ότι «ο Θεός δεν παίζει ζάρια». Παρ' όλα αυτά η κβαντική μηχανική είναι σήμερα μια πετυχημένη θεωρία που αποτελεί το υπόβαθρο όλης της σύγχρονης Φυσικής.

5) Η άπροσδιοριστία των ανθρώπινων ενεργειών. Στον πνευματικό κόσμο ή ελευθερία της βούλησης διαμορφώνει τις σκέψεις και τις ενέργειες του ανθρώπου. Γι' αυτό είναι αδύνατο να γνωρίζουμε με βεβαιότητα πώς θα σκεφθεί και πώς θα αντιδράσει ο άνθρωπος σε μια δεδομένη στιγμή, για ένα δεδομένο θέμα. Γιατί η σκέψη είναι ελεύθερη και η ελευθερία είναι η υπαρξιακή υπόσταση του ανθρώπου.

6) Οί σταθερές του Σύμπαντος που λαμβάνουμε στην Κοσμολογία έχουν πάντοτε μια αβεβαιότητα. Παράδειγμα ή σταθερά, H , του Hubble που καθορίζει την κλίμακα των αποστάσεων έχει μια αβεβαιότητα μεγαλύτερη από ένα παράγοντα 2 με αποτέλεσμα οί ύπολογισμοί που γίνονται και περιέχουν τη σταθερά, H , να παρουσιάζουν τον ίδιο παράγοντα αβεβαιότητας.

Από όλα αυτά, φαίνεται ότι για το Σύμπαν δεν έχουμε μια απόλυτη βεβαιότητα και έναν απόλυτο προσδιοριστικισμό τύπου Laplace και ότι εδώ επικρατεί σε πολλά φαινόμενα μια άπροσδιοριστία που κλονίζει την αιτιοκρατία. Κατόπιν τούτου πώς θα είχαμε την αξίωση στον πνευματικό κόσμο να ομιλούμε για ντετερμινισμό και αιτιοκρατία;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΜΑΥΡΙΚΑΚΗΣ

Ι Π Π Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ ΤΟ ΑΡΩΜΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΕΥΣΧΗΜΟΣΥΝΗΣ: Τò βιβλίο αὐτò τῆς Ἰπποκρατικῆς συλλογῆς οἰκοδομεῖ καὶ μόνο μὲ τὸν τίτλο του. Γιατί ἡ λέξις *εὐσχημοσύνη* σημαίνει ἐμφάνιση καὶ συμπεριφορὰ τέτοια ποὺ νὰ δείχνει σεβασμὸ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πρὸς τοὺς θεοσμοὺς καὶ τὰ ἦθη μὲ τὰ ὁποῖα ἔχουν διαλέξει νὰ ζοῦν.

Ἔνας τέτοιος κοινωνικὸς κανόνας εἶναι ὅτι ὁ σωστὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐργάζεται. Καὶ μὲ λόγια τοῦ Ἰπποκράτη (στὸ περὶ εὐσχημοσύνης): «*ὄπου οὐκ ἀργίη οὐδὲ μὴν κακίη· τὸ γὰρ σχολάζον καὶ ἀπρηκτον ζητέει εἰς κακίην καὶ ἀφέλκεσθαι*».

Γιὰ πολλὰς ἐξ ἄλλου διαλογικὲς συζητήσεις ἀπ' αὐτὰς ποὺ βλέπουμε σήμερα στὴν τηλεόραση, ἰσχύει αὐτὸ ποὺ γράφει στὴ συνέχεια: «*Ἐὼ δὲ τουτέων τὰς μηδὲν εἰς χρέος πιπτούσας διαλεξίας (ἀφήνω τις ἀχρηστες συζητήσεις των)*».

Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ἐξετάζεται καὶ ἡ σχέση τῆς Ἰατρικῆς μὲ τὴν Φιλοσοφία. Στὰ γραφόμενα τοῦ Ἰπποκράτη ἐκδηλώνεται προτίμηση πρὸς τὴν πρακτικὴ μᾶλλον φιλοσοφία, αὐτὴν δηλαδὴ ποὺ περιστρέφεται γύρω ἀπ' τὸ ἐρώτημα: «*τί πρέπει νὰ κάνουμε*», σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς περιέργειας, τοῦ «*ἀεροβατῶ καὶ περιωρῶ τὸν Ἥλιον*». Αὐτὴ τὴ φιλοσοφία τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἀρετῶν ἀσπαζόμενος ὁ γιατρὸς γίνεται ἴσος

μὲ τοὺς θεοὺς: «*Ἰητρὸς γὰρ φιλόσοφος, ἰσόθεος· οὐ πολλὴ γὰρ διαφορὴ ἐπὶ τὰ ἕτερα· καὶ γὰρ ἐνὶ τὰ πρὸς σοφίην ἐν τῇ Ἰητρικῇ πάντα, ἀφιλαργυρίη, ἐντροπή, ἐρυθρίσις (εἰδικὰ αὐτὴ ἢ τελευταία ἔχει στὴν ἐποχὴ μας ἐξαφανισθῆ τελείως), καταστολή, δόξα, κρίσις, ἡσυχίη, εἶδησις τῶν πρὸς τὸν βίον χρηστῶν καὶ ἀναγκαίων, ἀκαθαρσίης ἐπεμπόλησις, ἀδυσειδαιμονίη, ὑπεροχὴ θεία*».

Ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἰσόθεος ὁ γιατρὸς, ὅμως δὲν παρασύρεται νὰ πιστέψει ὑπερβολικὰ στὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἀγνοήσει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπέμβει καὶ ἡ θεία δύναμη γιὰ νὰ θεραπευθῆ ἢ ἀρρώστια: «*Οἱ δὲ ἰητροὶ θεοῖς παρακεχωρήκασιν· οὐ γὰρ ἐνὶ περιττόν αὐτῇ τὸ δυναστεῦον (δὲν εἶναι περιττὴ ἢ προσφυγὴ στοὺς θεοὺς)*».

Ἄλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τίς βασικὲς αὐτὲς ἀρχές, κάποιες λεπτομέρειες στὴν πρακτικὴ τοῦ γιατροῦ πρέπει νὰ προσεχθοῦν: «*χρὴ τὸν ἰητρὸν ἔχειν τινὰ εὐτραπελίην (εὐθυμίαν) παρακειμένην. Τὸ γὰρ αὐστηρὸν δυσάρεστον καὶ τοῖσιν ὑγιαίνουσι καὶ τοῖς νοσέουσιν... «μηδὲ πολλὰ λεσχηνόμενον τοῖσιν ἰδιώτησιν (οὔτε νὰ λείει πολλὰ στοὺς ἀδαιεῖς), ἀλλὰ τ' ἀναγκαῖα*».

Ἐξ ἄλλου ἐπιβάλλεται μιὰ ἄρτια προετοιμασία τῶν ἐργαλείων, τοῦ ἐπιδεσμικοῦ ὕλικου κ.λ.π... Νὰ ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐργαλειοθήκη καὶ μιὰ μικρὴ φορητὴ γιὰ τίς ἐπι-

σκέψεις και τις μικροεπεμβάσεις κατ' οίκον.

Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ γιατρός θὰ ξέρει καὶ θὰ θυμᾶται ὅλα τὰ φάρμακα καὶ λοιπὰ θεραπευτικὰ μέσα.

Ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλες κομψότητες, χρυσὲς θὰ λέγαμε, συμβουλές, γιὰ τὴν ἐμφάνιση, μὲ τὴ γενικότερη ἔννοια τῆς λέξεως, στὸ σπίτι καὶ στὸ κρεβάτι τοῦ ἄρρώστου: «Ἐν δὲ τῇ εἰσόδῳ μεμνησθαι καὶ καθέδρης καὶ καταστολῆς, περιστολῆς, ἀνακυριώσιος (ἐνδυμασίας) βραχυλογίης, ἀταρακτοποιήσιης, προσεδρίης (προθυμίας), ἀντιλέξιος πρὸς τὰ ἀπαντώμενα, πρὸς τοὺς ὄχλους τοὺς ἐπιγιγνομένους, εὐσταθείης τῆς ἐν ἑαυτῷ...» κ.λ.π. κ.λ.π.

Νὰ ἐλέγχει δὲ ὁ γιατρός καὶ νὰ ἐπισημαίνει μήπως τυχὸν ὁ ἄρρωστος δὲν ἐφαρμόζει τὴ θεραπεία πού τοῦ συνεστήθη καὶ δὲν τὸ ὁμολογεῖ, ἀλλὰ ἐπιρρίπτει στὸ γιατρὸ τὴν ἐπιδείνωση τῆς ἀρρώστιας. Ὁ ἄρρωστος δὲν χρειάζεται νὰ τὰ ξέρει ὅλα, ἰδίως τὰ δυσάρεστα. «Πρήσσειν δὲ ἅπαντα ταῦτα ἡσύχως, εὐσταλέως, μεθ' ὑπουργίης, τὰ πολλὰ τὸν νοσέοντα ὑποκρυπτόμενον». Ἔνας ἀπὸ τοὺς μαθητῆς τοῦ γιατροῦ νὰ μένει κοντὰ στὸν ἄρρωστο, γιὰ νὰ ἐπιβλέπει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς θεραπείας.

«Οἱ δι' αὐτέων (διὰ τοῦ σωστοῦ δρόμου) ὀδεύσαντες, δοξασταί (θὰ γίνου) πρὸς γονέων καὶ τέκνων» Πράγματι ἀκολουθώντας τις συμβουλές τοῦ Ἴπποκράτη, πού ὑπῆρξε δάσκαλος τόσο τῆς ἀρετῆς ὅσο καὶ τῆς ἐπιστήμης, θὰ δοξάσει ὁ γιατρός καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τὰ παιδιά του.

ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΙ: Ἄλλο ἔργο τῆς Ἴπποκρατικῆς Συλλογῆς πλούσιο σὲ ἠθικὴ εὐαισθησία εἶναι αἱ «Παραγγε-

λῖαι».

Αὐτὸ ἀρχίζει τονίζοντας τὴν ὑπεροχὴ τῆς πράξεως καὶ τῆς πείρας πού προκύπτει ἀπὸ τὴν πράξη ἀπέναντι στὴ χωρὶς πείρα νοητικὴ κατασκευὴ θεωριῶν. Συνιστᾷ νὰ μὴ ἐμμένει ὁ γιατρός σὲ μιὰ μόνο θεραπευτικὴ μέθοδο, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιοῖ πολλές τέτοιες.

Καὶ προχωρεῖ σὲ μιὰ θεμελιώδους σημασίας σύσταση: «Παραίνεσιος δ᾿ ἀν καὶ τοῦτο ἐπιδεηθεῖ τῆς θεωρίας· εἰ γὰρ ἄρξαιο παραμισθαρίων, ξυμβάλλει γάρ τι καὶ τῷ ξύμπαντι (ἔχει σημασία στὴν ὅλη ὑπόθεση), τῷ μὲν ἀλλέγοντι τοιαύτην διανόησιν ἐμποιήσεις, τὴν ὅτι ἀπολιπὼν αὐτὸν πορεύση, μὴ ξυνθέμενος, ἢ ὅτι ἀμελήσεις καὶ οὐχ ὑποθήσεις τινὰ τῷ παρέοντι. Ἐπιμελεῖσθαι οὖν οὐ δεῖ περιστάσιος μισθοῦ. ἄχρηστον γὰρ ἠγεύμεθα ἐνθύμησιν ὀχλομένῳ τὴν τοιαύτην, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν ὀξεῖ νοσήματι· νόσου γὰρ ταχύτης καιρὸν μὴ διδοῦσα ἐς ἀναστροφὴν, οὐκ ἐποτρύνει τὸν καλῶς ἠητρεύοντα ζητεῖν τὸ λυσιτελές (τὸ συμφέρον), ἔχθεσθαι δὲ δόξης μᾶλλον· κρέσσον οὖν σωζομένοισιν ὀνειδίζειν (νᾶχει παράπονα ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἔχει σώσει) ἢ ὀλεθρίως ἔχοντας προμύσσειν (νὰ ἀπομυζᾷ)».

Καὶ πάρα κάτω: «Παρακελεύομαι (κατὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἀμοιβῆς) μὴ λίην ἀπανθρωπίνην εἰσάγειν, ἀλλ' ἀποβλέπειν ἐς γε περιουσίην καὶ οὐσίην τοῦ ἀσθενοῦς. ὅτε δὲ προῖκα (δωρεάν), ἀναφέρων μνήμην εὐχαριστίης προτέρην ἢ παρεούσαν εὐδαιμονίην. Ἦν δὲ καιρός (περίστασις) χορηγίης (βοηθείας) ξένῳ τε (τινὶ) ἐόντι καὶ ἀπορέοντι, μάλιστα ἐπαρκέειν τοῖσι τουτέοισιν· ἦν γὰρ παρῆ φιλανθρωπὴ πάρεστι καὶ φιλοτεχνίη· ἔνιοι γὰρ νοσέ-

οντες ἠσθημένοι τὸ περὶ ἑαυτοὺς πάθος μὴ ἐὼν ἐν ἀσφαλείῃ, καὶ τῇ τοῦ ἱητροῦ ἐπιεικίῃ εὐδοκούντες, μεταλλάσσονται ἐς ὑγιήν».

Πρόκειται γὰρ παραγγέλματα βασικῆς σημασίας καὶ ἀπαράβατα γιὰ τοὺς γιατροὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἰδίως ὁμῶς τῆς σημερινῆς. Τὰ τῆς ἀμοιβῆς δὲν πρέπει νὰ προηγούνται τῆς θεραπείας ἀλλὰ νὰ ἐπακαλουθοῦν, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ ἀρρώστου. Κι ἂν ὁ καλῶς ἱητρεύων πρὸ Χριστοῦ ἱπποκρατικὸς γιατρὸς ἦταν εὐαίσθητος σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, πόσω μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι ὁ μετὰ Χριστὸν ἀσκῶν τὴν Ἱατρικὴν σπουδαιότατες εἶναι καὶ οἱ ἐπισημάνσεις: 1) "Ὅποιος ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο, ἀγαπᾷ καὶ τὴν Ἐπιστήμη καὶ ἀντιθέτως. 2) "Ὅτι μερικοὶ ἄρρωστοὶ γίνονται καλὰ ὄχι ἀπὸ τὰ φάρμακα, ἀλλὰ γιὰτὶ αἰσθάνονται τὴν ἀγάπη τοῦ γιατροῦ.

Μερικὲς παρακάτω προτάσεις τῶν «παραγγελιῶν» εἶναι ἰδρυτικὲς τῆς ἐπιστήμης τῆς Ὑγιεινῆς: «εὗ δὲ ἔχει νοσεόντων μὲν ἐπιστατεύειν ἔνεκεν ὑγιείης· ὑγαινότων δὲ φροντίζειν ἔνεκεν ἀνοσίης (νὰ μὴν ἀρρωστήσουν). φροντίζειν δὲ καὶ ὑγαινότων ἔνεκεν εὐσχημοσύνης». Αὐτὸ τὸ τελευταῖο σημαίνει προφανῶς νὰ παρακινεῖ ὁ γιατρὸς τοὺς ὑγεῖς νὰ ζοῦν σωστῇ καὶ

ἠθικῇ ζωῇ, γιὰτὶ αὐτὴ καὶ τὴν ὑγεία τοὺς προστατεύει, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ στὸ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἕνα ὥραϊο καὶ ἀξιαγάπητο ὄν: Ἰδοὺ τὸ ἰδανικὸ τῆς Ἱατρικῆς.

"Ὅταν ὁ γιατρὸς συναντᾷ δυσκολίες στὴ διάγνωση ἢ τὴν θεραπεία, νὰ ἔχει τὴν μετριοφροσύνη νὰ κάμει συμβούλιο καὶ νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια καὶ ἄλλων γιατρῶν.

Τέλος, πρέπει ὁ γιατρὸς νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἐπιτηδευμένη ἐμφάνιση. «Φευκτὴ δὲ καὶ θρύψις ἐπικρατίδων (πολυτέλεια τῶν καλυμάτων τοῦ κεφαλιοῦ), διὰ προσκύρησιν ἀκέσιος, ὀδμή τε περιέργος· διὰ γὰρ ἀξυνηθείην διαβολὴν κέκτησαι, διὰ δὲ τὴν ὀλίγην (ἐπιτήδευσιν τῆς ἐμφανίσεως) εὐσχημοσύνην. Ἐν γὰρ μέρει (ὅταν εἶναι ἐν μέτρῳ) πόνος ὀλίγος (ὑποφέρεται)· ἐν πᾶσιν, ἱκανόν (ἀντίθετα ὅταν εἶναι γενικευμένος). Εὐχαριστήν δὲ οὐ περιαιρέω (τὴν ἀξιοπρεπῆ ἐμφάνιση)· ἀξίη γὰρ ἱητρικῆς προστασίης».

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἐποικοδομητικὰ γράφει στὰ βιβλία του ὁ Ἱπποκράτης. Κανόνες σωστῆς ἱατρικῆς, ἐντιμότητος, εὐπρέπειας, ἀνθρωπιᾶς. Στὴν ἐποχὴ μας ἀγωνιζόμαστε νὰ φθάσουμε τὸ ἰδανικὸ του ἐνῶ ὠφείλαμε νὰ τὸ εἶχαμε ξεπεράσει.

ΘΡΑΣ. BEN. ΚΕΤΣΕΑΣ
Ἱατρὸς

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Στήν ἐξερεύνηση τῆς προσωπικότητος οἱ ἐπιστήμονες ἔχουν κάνει ἀπλῆς τομὲς ποὺ ἀφήνουν μεγάλες περιοχὲς ἀνεξερεύνητες. Ὅμως κάπου σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο πεδίο ὑπάρχει κρυμμένη ἢ γνώση ποὺ θὰ ἐξοπλίσει τὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴ μεγαλύτερη νίκη του, τὴν κατάκτηση τοῦ ἑαυτοῦ του.

Πέρασε ὁ καιρὸς τῆς ψυχικῆς παθητικότητος. Πρέπει τώρα ὁ ἄνθρωπος – καθὼς ἔγινε ὑπεύθυνος – νὰ γνωρίσει τὴ σημασία τῶν πράξεών του καὶ ν' ἀντιληφθῆ τὸ νόημα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταξιδευτὴς σ' ἕναν κόσμο ποὺ τοῦ προσφέρει συγχρόνως πραγματικότητες καὶ ψευδαισθήσεις, ζωντανὰ ὄντα καὶ εἰκόνες, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διαλέγῃ· ἡ ἐκλεπτυσμένη του κρίση τὸν κάνει ν' ἀκούη ὄχι μόνον τὴ γλῶσσα τῶν πραγμάτων ἀλλὰ κι ἐκείνη τῶν ἐσωτερικῶν φωνῶν ποὺ ξυπνοῦν μέσα του τὴν πραγματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπινου.

Τρεῖς εὐαγγελικὲς περικοπές, σημειώνει ὁ βιογράφος τοῦ γάλλου συγγραφέα Francois Mauriac, ἦταν ἐκεῖνες ποὺ τὸν ἐσπρωχναν σὰν κινητήρια δύναμη σ' ὅλα του τὰ ἔργα, γιατί σ' αὐτὲς ἀναγνώριζε τὸν ἑαυτό του:

α) Ἡ παραβολὴ τοῦ τελῶνου καὶ τοῦ φαρισαίου (Λουκ. ικ' 9–14).

Ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὰ λόγια καὶ τὶς πράξεις ἦταν μιὰ πρώτη παρατήρησή του στὴν ἀτομικὴ, τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, παντοῦ. Καὶ τὸ συμπέρασμά του: «*Νὰ ζητᾶς πάντα τὴ θέση τοῦ τελῶνου*».

β) Ἡ ἐνοχὴ τοῦ πλούσιου νέου (Μάρκ. ι' 17–22).

Ὁ Μωριάκ τὴν ἐπαιρνε ἐπάνω του. Ἐπίσημη καὶ εὐγενὴς καταγωγή, γαλλικὴ ἀκαδημία, βραβεῖο νόμπελ κ.λ.π. πολλὰ κτήματα πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ζητοῦσε τὴν ἀγιότητα. Ἀνθρώπινη κλήση ἐνάντια στὴ χριστιανικὴ κλήση. Ζητοῦσε νὰ ξεπεράσει τὰ ὄρια τῆς πρώτης γιὰ νὰ ἐγγίσει τὴ δευτέρη, χωρὶς ἔπαρση.

γ) Ἡ συνάντηση στὴν Ἐμμαοῦς (Λουκ. κδ' 13–15).

Ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου. Αὐτοῦ ποὺ συνοδεύει στὸ δρόμο στὸ μούχρωμα δυὸ φτωχοῦ ἀνθρώπου γεμάτους θλίψη, ποὺ τοὺς περνάει ὁμοῦς ὁ λόγος Του πέρα γιὰ πέρα τὴν καρδιά. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς ἀφήνει στὴ μοναξιά τους καὶ στὴν ἀπελπισία. Ἄρκει νὰ εἶναι γεμάτοι προσοχὴ γιὰ τὴ φωνὴ Του μέσα στὸν κόσμο. Αὐτὴ τὴ φωνὴ εἶχε ἀσκηθῆ νὰ ἀκούη σὲ ὅλα του τὰ χρόνια ὁ Μωριάκ, ὄχι βέβαια, χωρὶς δραματικὲς, πολλὲς φορές, δυσκολίες.

Διαβάζουμε σ' ἕνα κείμενο τοῦ ρουμάνου στοχαστοῦ Petru Dumitriu: «*Ζῶ σ' ἕναν κόσμο τρελῶν ἀνθρώπων κλεισμένων στὸν ἑαυτό τους. Μήπως τουλάχιστον χώνονται στὸ ἀγιασμένο ἐγώ τους; Οὔτε ἐκεῖ. Τὸ ἀποφεύγουν· κρύβονται στὴν οὐτοπία, τὸ μῖσος, σὲ κάποια ὑπνωτισμένη ἀπασχόληση, κάποια μανία, κάποια μέθη, τὴ βία, τὴν καταστροφή τῶν πάντων ἢ τουλάχιστον τὸ μῖσος τῶν πάντων. Στὸ ἐξωτερικό. Παντοῦ, ἀδιάφορο σὲ τί, ἀδιάφορο ποῦ, φθάνει νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Αὐτὴν,*

δέν θέλουν νά τήν βλέπουν, τήν ἀρνοῦνται, τήν ἀποφεύγουν, μέ πανικό. Κάβουν λάθος. Δέν θά ἔπρεπε νά φοβοῦνται τὸ ἐσωτερικό βλέμμα στὸν βαθύτερο ἑαυτό τους. Δέν γνωρίζουν, οἱ δυστυχισμένοι, ὅτι ἐκεῖ θά βροῦν τὴ συμπιλίωση, καὶ τὸ Θεό, καὶ τὸν πλησίον. Γνωρίζω πολὺ καλὰ τὴ μοναξιά: τὸ βάθος, δέν μένει ἄδειο. Στὴν πῶς βαθεῖα μοναξιά, βρίσκομε τὴ σωτηρία, τὸ ὄν, τὴν ἀξία, τὴ μοναξιά πού δέν εἶναι ἀπόλυτη.

Ἄλλ' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι μόνοι: εἶναι κλειστοί. Δέν ἀκοῦν. Φωνάζετε ἀπὸ πόνο· θά κάνουν σὰν νά μὴν ἀκοῦν καὶ θά εἰποῦν μ' εὐγένεια: «Ἄλθθεια;» Καὶ θά γυρίσουν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, γιὰ νά ἐπιστρέψουν στὴ μόνωσή τους, νά καταπιοῦν ἓνα σωρὸ ἀπὸ ναρκοτικά, ἢ γιὰ ν' ἀγωνιοῦν ὅπως ἐκεῖνος ὁ διάσημος ἠθοποιὸς τοῦ κινηματογράφου πού βρῆκαν ἓνα πρῶνι στὴ βίλλα του στὸ Χόλυγουντ, νεκρὸ, ἀπὸ δυστύχημα, μόνο.

Δέν εἶναι μόνοι· εἶναι μοναχικοί. Δέν εἶναι μόνοι· θέλουν νά εἶναι. Ἡ κόλαση εἶναι ἡ ἄρνηση τοῦ Σύ».

Ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δύναμη καὶ τὴν ἱκανότητα νά σχεδιάζη τὸν ἐσωτερικό του κῆπο.

Θὰ τελειώσω μ' ἓνα σχεδιάγραμμα σὰν βοήθημα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ μολοντί ἡ ζωὴ δέν εἶναι σχεδιάγραμμα.

1) Ἡ πρώτη ὄθηση στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ του ζωὴ γίνεται μέ τὴν αὐτοσυγκέντρωση.

2) Δεύτερη, μέ τὴν ἀνταλλαγὴ τῆς ἐσωτερικῆς πείρας μέ ἄλλον πού διαλέ-

γω ἐλεύθερα. Ἡ σιωπὴ τοῦ βάθους καὶ ἡ ἀνακοινωτικότης σὲ ἀρμονικὸ συνδυασμό. Ἐμβάθυνση καὶ ἀνανέωση.

Μία διπλὴ πείρα, ἡ ἐνότης δύο προσώπων, ὀδηγεῖ σὲ συνεχεῖς ἀνακαλύψεις, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνακάλυψη τοῦ Θείου.

Μὲ τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ πείρας:

1) ἀναζητῶ τὴν αὐτογνωσία. Ν' ἀνακαλύψω τὰ λάθη μου, τὰ ἐλαττώματά μου, τὴν ἀμαρτωλότητά μου, ν' ἀκούσω τὴν τελωνικὴ φωνὴ μου. Ἄντι νά λέγω «πῶς μοῦ μιλάς ἔτσι;» καὶ «ξέρεις ποιὸς εἶμαι ἐγώ;».

2) Προσπαθῶ νά μὴ νοθεῦεται ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ μέ τὸ νόθο φρόνημα, μέ τὸ φρόνημα τοῦ κόσμου. Χρειάζεται προσοχὴ γιὰ νά μὴ νοθεῦεται ὁ πνευματικὸς βίος.

3) Διερωτῶμαι ἂν ἐφαρμόζω σωστὰ τὴν ταπεινώση. Ὑπάρχει ἡ ἀληθινὴ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ταπεινοσχημία. Αὐτὴ ἡ δευτέρη ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πρώτη, συχνὰ εἶναι καὶ τελείως ἀντίθετη.

4) Φροντίζω ν' ἀσκοῦμαι στὴ Θυσία. Ρωτῶ «τί ἔκανα ἐγώ;», «τί πρόσφερα ἐγώ;» καὶ ὄχι «τί ἔκαναν οἱ ἄλλοι γιὰ μένα;», «τί πρόσφεραν οἱ ἄλλοι σὲ μένα;»

5) Προσπαθῶ ν' ἀσκοῦμαι στὴν Ἀγάπη. Ἔτσι ἀνταποκρίνομαι στὴν βασικὴ ἐντολή: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν».

A.A.A.

ΘΡΗΣΚΕΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΘΕΪΣΜΟΥ;

Οί άθειστές διεξάγουν έναν αδιάκοπο πόλεμο κατά της θρησκευτικής πίστεως επί αιώνας. Έπιθέσεις, διωγμοί, διαβολές, γελιοποίησι, πατερναλισμός και τόσα άλλα, απέδειχθησαν άνίκανα νά σβήσουν τή φλόγα της πίστεως. Σάν μιá παρομοίωσι της άνθεκτικότητας που έδειξε ή ζωή στον πλανήτη μας, που παρά τους κατακλυσμαίους βομβαρδισμούς από άστεροειδείς, ή τις πολύ συχνές ήφαιστιακές πυρπολύσεις κατόρθωσε, παρά τους νόμους των πιθανοτήτων, νά έπιζη και νά άναγεννάται βελτιωμένη, έτσι και ή πίστις, ίδίως ή χριστιανική πίστις, έπέζησε και συνεχίζει τήν πορεία της προς τόν ουρανó.

Τό θαυμαστό αυτό άποτέλεσμα φέρνει σέ άπελπισία πολλούς άθειστές που άφιέρωσαν τή ζωή τους στην άντιχριστιανική προπαγάνδα. "Όπως χαρακτηριστικά ξεσπά ένας έπιστολογράφος στό τελευταίο τεύχος του περιοδικού τους «Έλεύθερη Έξέτασις» (Free Inquiry, Fall 1993, vol. 13, No 4) «Οί άθειστές και οί κοσμικοί ούμаниστές θά πρέπει νά κάνουν στροφή όσον άφορά στους στόχους των έπιθέσεών μας κατά της θρησκείας. Χάνομε τόν καιρό μας έπιτιθέμενοι κατά της Βίβλου. Οί περισσότεροι χριστιανοί έχουν πιά συνηθίσει σέ αυτό του είδους τις κριτικές...». 'Ο νέος στόχος του έπιστολογράφου είναι ή έπίδρασις της Θείας Λειτουργίας, τήν όποίαν όνομάζει παθολογική.

'Από τήν μέχρι τώρα συνεχώς παθολογική έχθρότητα των άθειστών προς κάθε τι συνδεδεμένο με τελετουργικές και ίεουργικές εκφράσεις θά έπερίμενε κανείς ότι ούδέποτε θά παρέκλιναν

άπό τό ψυχρό, στείρο φώς της άθού λογικής. Τότε τί γυρεύει τό άρθρο του εκδότου Paul Kurtz στό ίδιο τεύχος «Μιά καταφατική άποψη των Έορτασμών»; Μάλιστα όλόκληρο τό τεύχος αυτό είναι αφιερωμένο στην πρόταση: Πρέπει οί Κοσμικοί Ούμаниστές νά έορτάζουν; Και άναφέρει έορτές όνομασίας, έπιβεβαιώσεις, γάμους, και νεκρώσιμες άκολουθίες.

'Ο Κούρτζ άναφέρει ότι οί άθειστές σέ όλο τόν κόσμο, από τήν Νορβηγία και τις Κάτω Χώρες, στην Μεγάλη Βρετανία και τις Ένωμένες Πολιτείες, έπανεξετάζουν τόν ρόλο των έορτασμών στην ανθρώπινη ζωή. Και συνεχίζει: Οί άθειστές τώρα κατασκευάζουν κοσμικές άκολουθίες που μās δίνουν τήν ίκανότητα νά έορτάζουμε με μουσική και ποίηση, άξιοπρέπεια, και σημασία. Αυτές οί εύγλωττες παραστάσεις προσθέτουν έπηρεασμένη σημασία στά στάδια της ζωής. 'Ο Κούρτζ άναφέρει ότι αυτοί που διεθύνουν αυτές τις τελετουργίες όνομάζονται Εύπραξοφοί (Eupraxophers), Ούμаниστικοί Σύμβουλοι (Humanist Counselors), ή 'Ηθικοί 'Οδηγοί (Ethical Leaders). 'Ιδού μερικά παραδείγματα της νέας άθειστικής τοποθετήσεως:

'Η Μόλλην Ματσουμούρα, μέλος του συμβουλίου του περιοδικού, προτείνει «Έορτές για Ούμаниστές» (Holidays for Humanists).

'Ο Ρίτσαρντ Γκός (Richard J. Goss) συνταξιούχος καθηγητής της βιολογίας του Brown University γράφει: «Μιά πραγματικά ειλικρινής εκφρασις σέ τέτοιες περιστάσεις δέν χρειάζεται νά είναι χλευασμός των θρησκευτικών άκο-

λουθῶν. Οἱ τυπικές «προσευχές» γιά οὐμανιστές περιέχουν στοιχεῖα φυσιολογικά καί ἐκκλησίες γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, οἰκολογία κ.λ.π. Ἰδού μερικά ἀποσπάσματα ὡς παράδειγμα: *Φίλοι μου, ἄς πλησιάσωμε τὸν κόσμο τῆς φύσεως... ἄς μὴν ξεχνοῦμε τὸν ἀνθρώπινο κόπο γιά τὴν παραγωγή τῆς τροφῆς μας, ...εἴθε πάντοτε νὰ προσπαθοῦμε νὰ προστατεύουμε καὶ νὰ διατηροῦμε τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖον ἔχομε τόσο θαυμαστά προσαρμοσθῆ... καὶ νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὴν ἐξάρτησι σὲ προλήψεις (ἐννοεῖ τὴν θρησκευτικὴ πίστι) καὶ νὰ εὐρύνουμε τὸν κύκλο αὐτῶν ποὺ ἀγαποῦμε ὥστε νὰ περιλαμβάνη ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα (ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ τελευταῖο κομμάτι δὲν περιλαμβάνει ἀνθρώπους μὲ θρησκευτικὴ πίστι, ἰδίως χριστιανούς..., ἂν χάσουν τὴν πίστι τους ὅμως θὰ εἶναι εὐπρόσδεκτοι στὶς παγωμένες ἀγκάλες τῶν οὐμανιστῶν-ἀθεϊστῶν ἴσως).*

Ἄλλος ἀρθρογράφος (Verle Muhler) στὸ ἄρθρο *Εὐπραξοφικοί Γάμοι* (Eupraxorhic Matrimony) λέγει ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ μοντέλλα καὶ παραδείγματα στὴν ἱστορία καὶ στὸ παρὸν γιά γάμους χωρὶς θρησκεία. Κάνει δὲ τὴν ἐκπληκτικὴ δήλωσι «*παραβίασι τοῦ γάμου δὲν εἶναι ἀμαρτία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ προσβολὴ σὲ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα*». (Ἴσως ἢ δήλωσις νὰ ἦχῃ ὡς πολιτικὰ ὀρθῆ στὰ αὐτιὰ ὠρισμένων ἀκραίων φεμινιστριῶν ἀλλὰ ὁ κοινὸς νοῦς ὡχρια ὅταν σκέπτεται τὴν μοῖρα τῶν γυναικῶν ποὺ παρασύρθηκαν ἢ ἐπιέστησαν σὲ «γάμο» ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία). Τὸ ἀνοιγμα τῶν ἐκκλησιῶν στὶς πρώην ἀθεο-κομμουνιστικὲς χῶρες, ὅπου τώρα ὁ λαὸς προτιμᾷ νὰ τελεῖ τοὺς γάμους του, διαψεύδει τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ ἄρθρου.

Ὁ Γκόρντον Στάιν (Gordon Stein) στὸ ἄρθρο του *"Freethinkers Funeral"* (Κηδεῖες τῶν Ἐλεύθερα Σκεπτομένων =

Ἄθῆων) ἐξηγεῖ πῶς πρέπει νὰ γίνωνται οἱ κηδεῖες τῶν ἀθεϊστῶν. Αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς στυλοὺς τοῦ ἀθεϊσμοῦ, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τοῦ περιοδικοῦ Ἐλευθέρα Ἔρευνα, καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ "American Rationalist" (Ἀμερικανὸς Ρασιοναλιστής = Ὁρθολογιστής, ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλλα ὀνόματα τοῦ ἀθεϊσμοῦ), καθὼς καὶ ὁ ἐκδότης τῆς Encyclopedia of Unbelief (Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἀπιστίας). «Ἐνα ἀπὸ τὰ σκληρότερα τρῖες ποὺ μπορεῖ νὰ παίξῃ κανεὶς στὴ μνήμη ἐνὸς νεκροῦ ἀθεϊστοῦ εἶναι νὰ ἀθετήσῃ τὴν αἴτησί του γιά μιὰ μὴ θρησκευτικὴ κηδεῖα ἢ ἀποτέφρωσι. Οἱ συγγενεῖς του αἰσθάνονται ὅτι αὐτοὶ καὶ ὄχι ὁ νεκρὸς ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διαλέξουν τί εἶδους κηδεῖα θὰ γίνῃ. Συχνὰ τοῦ κάνουν θρησκευτικὴ κηδεῖα καὶ αὐτὸ φέρνει πολλὴ ντροπὴ στοὺς ἀθέους φίλους τοῦ νεκροῦ. Τέτοια συμπεριφορὰ εἶναι ἐγωιστικὴ καὶ ἐξοργιστικὴ ἀλλὰ ἐνθαρρύνεται κάπως ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἴσως δύσκολο νὰ βροῦν ἕνα κείμενο κοσμικῆς ἢ μὴ θρησκευτικῆς ἀκολουθίας, ἢ ἕνα πρόσωπο ποὺ νὰ τὴν τελετουργήσῃ (ιερέα ἀθεϊσμοῦ;!). Τὸ ἄρθρο αὐτὸ θὰ συζητήσῃ πῶς νὰ βρισκῇ κανεὶς καὶ τὰ δύο». Ὁ Γκόρντον Στάιν συνεχίζει μὲ τὸ πικρὸ παράπονο ὅτι ξέρει τουλάχιστον δέκα γνωστοὺς ἢ φίλους του ποὺ ἐτάφησαν μὲ πλήρως θρησκευτικὲς κηδεῖες. Γι' αὐτὸ συνιστᾷ δύο βιβλιάρια μόλις ἐκδοθέντα, ποὺ δίνουν ὁδηγίους γιά ἀθεϊστικὴ κηδεῖα. Τὸ βασικὸ κριτήριον εἶναι νὰ μὴν περιέχουν κανένα στοιχεῖο ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἢ τὴν ἰουδαϊκὴ θρησκεία.

Αὐτὸ ποὺ ἀποφεύγουν οἱ ἀθεϊστές, ὅπως ὁ διάβολος τὸ λιβάνι, εἶναι ὁ Χριστιανισμός. Δὲν ἐπιτίθενται σὲ ἄλλες θρησκείες, καὶ μάλιστα μερικὲς τὶς θεωροῦν συμμάχους. Ἔτσι στὰ περιοδικὰ τους δημοσιεύουν εὐχαρίστως ἄρθρα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ Σατανιστές. Παράδειγμα εἶναι τὸ ἄρθρο τῆς Κυνηθίας Κίσσερ

«Ὁ Σατανισμὸς ὡς κοινωνικὴ κίνησις».

Ἐκ τῶν ὅλων αὐτὰ εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ ἀθεϊστὲς στὴν ἀπελπισία τους ποὺ χάνουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, προσπαθοῦν νὰ κάνουν συμμαχίες μὲ ἄλλες θρησκείες, ἀκόμα καὶ τὸν διάβολον, καθὼς καὶ νὰ πλευρίσουν ἄλλα κινήματα ὅπως αὐτὰ ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὴν θεμιτὴ ὑπόθεσι τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος.

Στὴ νέα τους αὐτὴ μεταλλαγὴ οἱ ἀθεϊστὲς τροποποιοῦν τὴν ἐμφάνισί τους ἀπὸ αὐτὴν τῆς ψυχρᾶς στείρας λογικῆς σὲ μιὰ θρησκευοφανῆ μὲ τελετὲς καὶ «*ιερουργίες*»! Ποῦ θὰ ὀδηγήσῃ αὐτό; Θὰ γίνῃ κάποτε ὁ ἀθεϊσμὸς ἕνα εἶδος θρησκείας; Ποιὸ συγκεκριμένα, θὰ γίνῃ ὁ ἀθεϊσμὸς μιὰ ἀρνητικὴ θρησκεία μὲ *ιερουργίες* καὶ *ιερατεῖον* στηριζόμενα στὸ δόγμα ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ἢ τουλάχιστον ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ Θεὸς Πατὴρ τοῦ Χριστιανισμοῦ; Ἡ ἴσως στὴν πίστι ὅτι ὑπάρχει Ἄντίθεος ἢ μήπως θὰ πρέπει νὰ ἐννοεῖται Ἄντίχριστος;

Ἐνα εἶναι τὸ βέβαιον, παρ' ὅλες τὶς νέες τελετουργίες καὶ οἰκολογικὲς μεταμφιέσεις, οὐδέποτε ὁ ἀθεϊσμὸς θὰ κερδίσῃ τὶς καρδιὰς τῶν τιμίων ἀνθρώπων ὅπως τὶς ἐκέρδισε, κερδίζει καὶ θὰ συνεχίσῃ πάντοτε νὰ κερδίζῃ ὁ Χριστιανισμὸς.

Ὅπως καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀθεϊστὲς ἀθέλητα ὁμολογοῦν οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν διαλέξει τὴν «*ἀγαθὴν μερίδα*». Ἡ πίστις τους δίνει τὴ δύναμι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς, τοὺς συνδέει μὲ τὸν μέγαν Θεὸν Δημιουργό, τοὺς κατευθύνει στὸ δρόμον τῆς ἠθικῆς ζωῆς, τοὺς γεμίζει μὲ τὴν αἴσθησι ὅτι ἀνήκουν σὲ ἕνα αἰώνιον σῶμα – τὸ τῆς Ἐκκλησίας – μὲ τὴν συμμετοχὴ στὰ ἱερά μυστήρια, τοὺς δίνει νόημα καὶ σκοπὸν γιὰ βελτίωσι, καὶ τελικὰ τοὺς ἀνοίγει τὴν πύλην τῆς αἰωνιότητος.

Ἐτσι δὲν εἶναι διόλου παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι στὴν Ἀμερικὴ, ὅπου οἱ ἀθεϊστὲς κάνουν τὴν μεγαλύτερη προσπά-

θεια, ὁ λαὸς οὐσιαστικὰ τοὺς ἀγνοεῖ. Ἐνας νέος Πλούταρχος ποὺ θὰ ἐπεσκέπτετο σήμερον τὴν Ἀμερικὴ θὰ ἐπαναλαμβάνανε βασικὰ τὰ λόγια τοῦ παλαιοῦ ἱστορικοῦ: Παντοῦ εὗρηκα ἀνθρώπους μὲ κάποιον εἶδον θρησκείαν, ἰδίως κλάδους καὶ παρακλάδια τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐμπνεύσει τὸ σύνταγμα τῆς χώρας καὶ διαμορφώσει τὴν κουλτούρα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἐχρηιάσθηκε νὰ ψάξω μὲ φακὸν γιὰ νὰ βρῶ ἕναν πραγματικὰ ἄθεον! Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ παράνονον τοῦ Αὐστραλοῦ ἀθέου Σουμείκερ ὅταν ἦρθε στὴν Ἀμερικὴ νὰ κἀνῃ ἀθεϊστικὴ ἐρευνα καὶ ἴδρωσε νὰ βρῇ μερικοὺς ὡς στατιστικὸν δείγμα.

Πάντως δὲν θὰ ἔπρεπε ὁ πιστὸς νὰ ἐκπλήσσειται γιὰ τὴν μεταλλαγὴ τῆς ἀθεΐας. Θὰ κἀνῃ τόπον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸν τῆς, καὶ κανένα μέσον δὲν τῆς φαίνεται ἀπρεπές.

Ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν ὀνομάτων ποὺ δίνουν στὸν ἑαυτὸν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀθεΐας (ἄθεοι, ἄθρησκοι, οἰμανισταί, κοσμικοί, ἐλευθέρως σκέψεως, ρασιοναλισταί ἢ ὀρθολογισταί κ.λ.π.) φέρνουν στὸ νοῦ τὰ λόγια τοῦ μεγάλου ποιητῆ Γ. Βερίτη ὅταν ἐχαρακτήριζε τοὺς ἀθεο-κομμουνιστὰς: «*Ὅταν τοὺς στριμώξῃς στὴ λογικὴ αὐτοὶ ἐφευρίσκουν... λέξεις γιὰ νὰ ξεφύγουν!*»

Ὅποια νέα στολὴ καὶ νὰ φορέσῃ ἢ ἀθεΐα, σὰν τὴν νέα φορεσιὰ τοῦ Αὐτοκράτορα στὸν γνωστὸ μῦθον, δὲν κρύβει τὴν γύμνια τῆς.

Καὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ θλιβερά καμώματα αὐτῶν ποὺ κάνουν τὸ πᾶν, δέχονται τὴν ἀπέλπιδη ζωὴ τῆς ἀπιστίας, ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ «*ἵνα ζῶν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσιν...*» (Ἰω. 10, 10).

Γιὰ τὸν πιστὸν ἕνα συμπέρασμα βγαίνει καθαρὸν: «*κράτει ὁ ἔχεις*» (Ἀπ. 3, 11).

ΑΝΔΡ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
Manchester – U.S.A.

Ἐπίκαιρα

ΣΤΟ ΧΕΡΙ ΜΑΣ ΠΑΝΤΑ Η ΣΩΤΗΡΙΑ!

Ἐχουν περάσει κάποια χρόνια ἀπὸ τότε, ἡ ἐποχή μας ὁμως θυμίζει πολὺ ἔντονα τὴν ἐποχή ἐκείνη. Καὶ κάτι παραπάνω: Θυμίζει, ἐπιτακτικὰ μάλιστα, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ στήλη καὶ κάποια Γραφικὴ φράσι πού τὴν ἐπαναλάμβανε τότε, γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουμε καὶ τώρα, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ Εὐαγγελικὸ κῦρος τῆς: **«τῶν οἰκιῶν ἡμῶν ἐμπιπραμένων, ὑμεῖς ἄδετε».**

Πράγματι. Ξαφνικά, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, μιὰ πρόσφατη τότε κυβερνητικὴ μεταβολὴ εἶχε ἐπιδεινώσει ἔντονα τὴν κατάστασι τῆς Πατρίδας μας, τόσο στὸ ἐσωτερικὸ, ὅσο καὶ στὶς ἐξωτερικὲς τῆς σχέσεις κι ἔτσι ἀπὸ τότε, στὶς προσκλήσεις πού ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος» κάθε μῆνα στέλνει στὰ μέλη καὶ τοὺς φίλους του, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τακτικὴ Θεία Λειτουργία, πού τελεῖται ἀπὸ τότε στὸν εὐλογημένο χωρὸ τοῦ Καρύτση 14, στὶς προσκλήσεις αὐτὲς φιγουράρει καὶ εἰδικώτερη πρόσκλησι πρὸς ὅσους ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτες εἶναι ἐκπαιδευτικοί, ὥστε μετὰ τὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας ν' ἀνέβουν στὸν ἐπάνω ὄροφο τοῦ κτιρίου, ὅπου οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἔχουν μίαν ἰδιαίτερη συγκέντρωσί τους. Λὲς καὶ κάποιο εἶδος παράξενου «ἀμόκ» εἶχε πιάσει τὴν κρατικὴ ἐξουσία καὶ ἐδιωχνε ἢ ὑποβίβαζε κι ἐξανάγκαζε σὲ παραίτησι τοὺς καλύτερους ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς κι ἔτσι οἱ συγκεντρώσεις τους αὐτὲς στὸ Καρύτση εἶχαν πολλὴ δουλειὰ νὰ κά-

νουν, ἀφοῦ μάλιστα ἦταν φανερὸ ὅτι αὐτὸς ὁ διωγμὸς ἀπλωνόταν ὀλοένα καὶ σὲ πλατύτερη ἐπιφάνεια.

Στὶς συγκεντρώσεις αὐτὲς οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας ἔκαναν τὴν τιμὴ νὰ προσκαλοῦν καὶ αὐτὸν πού ὑπογράφει αὐτὴν ἐδῶ τὴν στήλη, πού ὁμως σὰν νὰ ὀσμιζόταν τὸν καιρὸ, δὲν εὔρισκε τίς ἀντιδράσεις ἀρκετὲς καὶ ἔλεγε καὶ ἔγραφε ὅτι **«τῶν οἰκιῶν ἡμῶν ἐμπιπραμένων, ὑμεῖς ἄδετε».**

Σήμερα ἡ κατάστασι στὴ χώρα μας, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μᾶλλον ἀκόμη χειρότερη, πρέπει νὰ θεωρηθῆ. Ὅλη ἡ Κοινωνία, ἀκόμη καὶ ἡ διεθνὴς, ἐκτὸς ἀπὸ κάποιες ἐξαιρέσεις, φαίνεται πὼς ἀπομακρύνθηκε, καὶ ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστι καὶ διδασκαλία, ἐπομένως καὶ ἀπὸ τὴν ἠθική. Πόσο αὐτὸ εἶναι κακό, ὅλοι φαίνεται ὅτι τὸ αἰσθανόμαστε, πολὺ λίγοι ὁμως τὸ πολεμοῦν. Φαίνεται μᾶλλον, ὅτι ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ὄχι μόνο τὴν κρατικὴ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία δὲν φαίνεται, δυστυχῶς, νὰ ἔχη μείνει ἄτρωτη, ἀφοῦ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς της ἀνθρώπους βρίσκονται χωρισμένοι σὲ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, ἂν καὶ δὲν ξέρουν μόνο οἱ ἀδικούμενοι ὅτι ἀδικοῦνται, **ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδικοῦντες ὅτι ἀδικοῦν.**

Τί πρέπει νὰ γίνῃ, φαίνεται πὼς ὅλοι τὸ ξέρουμε, λίγοι ὁμως τὸ ἐπιδιώκουν. **Τὰ πράγματα ὁμως δὲν φαίνεται ὅτι δὰ μᾶς περιμένουν ἄλλο. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ξεναγυρίσουμε στὴ χριστιανικὴ πίστι, στὴν Ὁρθοδο-**

ξία μας. Πρώτα – πρώτα ἑμεῖς οἱ Ἰ-
διοι, ὁ καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του.
Ἄλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ὁ καθέ-
νας γιὰ τοὺς δικούς του, τὴν οἰκογέ-
νειά του, τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς φί-
λους του, τοὺς γνωστούς του ἀκόμη.
Ὅσοι θεωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας πι-
στοὺς χριστιανούς, δὲν μποροῦμε νὰ
συνεχίζουμε τὸ ἔγκλημα νὰ κρατᾶμε
τοὺς ἄλλους μακριὰ ἀπὸ τὴν αἰώνια
καὶ πραγματικὴ Σωτηρία πού δωρεάν
προσφέρει ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Καί, ἐ-

πίσης, ἔχουμε ὑποχρέωσι καὶ νὰ καυ-
τηριάσουμε τὸ κακό, τὴν ἁμαρτία, ὅ-
που τὴ συναντοῦμε, χωρὶς νὰ δειλιά-
ζουμε. Καὶ ἁμαρτία εἶναι τόσο τὸ νὰ
μὴ χρησιμοποιοῦμε ἑμεῖς σωστά, ὅσο
καὶ τὸ ν' ἀφίνουμε τοὺς ἄλλους νὰ μὴ
χρησιμοποιοῦν σωστά, τὸ πλεονέκτη-
μα πού μᾶς δίνεται, νὰ διαλέγουμε σω-
στά αὐτοὺς πού δὲν κυβερνήσουν τὸ
Κράτος μας!

Αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀπαραίτητα. Ἄλ-
λὰ καὶ ἀρκετὰ!

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

«ΚΑΙ ΣΥ ΒΗΘΛΕΕΜ»

Τὴ γῆ σου τίμησε ὁ Δυνατὸς
σὰν πάνω σου χαμήλωσε,
κι Υἱὸς ἀνθρώπου φάνηκε.
δίχως «τροπή», δίχως νὰ «παραλλάξει».
Καὶ μέσα στὴν ἀλάλητη τὴ νύχτα σου,
τὴν μυροπεριχυμένη,
σάρκα ἐπῆρε ὁ Ἄσαρκος,
ὁ Ὑπερούσιος ὁ Λόγος.
Ἐσένα τὴν παιδούλα πόλη
ζήλευγε, τῶν ὄλων ὁ Δεσπότης,
καὶ σείστηκαν σου τὰ βουνὰ
σῶν Χερουβεὶμ τὸν ὕμνο:
«Δόξα στὸν Ὑμνιστὸ Θεὸ
καὶ ἐπὶ γῆς, τὰ Ὡσαννὰ εἰρήνης».
Στοὺς ταπεινοὺς ἀνθρώπους σου
τὰ σπλαχνικά Του χέρια ἄπλωσε,
καὶ δέχθηκε προσκύνημα
ἀπ' τοὺς «φτωχοὺς τῷ πνεύματι»,
βλαστοὺς τῆς δοξασμένης γῆς σου.

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ

ΚΟΥΡΑΣΜΕΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν τελευταίων δημοτικῶν καὶ νομαρχιακῶν ἐκλογῶν καὶ εἰδικότερα τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ ἀποχῆς καὶ λευκῶν καὶ ἀκύρων ψηφοδελτίων ἀπέτελεσε ἀφορμὴ σχολιασμοῦ στὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ τὸν ἡμερήσιο τύπο καὶ ἀναζητήσεως τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῆς συμπεριφορᾶς ἐνὸς σημαντικοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος.

Βέβαια τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν εἶναι καινοφανὲς οὔτε μόνον ἑλληνικό. Εἶναι ἓνα σύμπτωμα ποῦ ἀπαντᾶται σὲ πολλὰς χώρες τῆς Εὐρώπης ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴν Ἀσία, σὲ χώρες κατὰ κανόνα μὲ μακρὰ δημοκρατικὴ παράδοση. Σὲ παλαιότερο δημοσίευμα στὸ περιοδικὸ TIME ἐπισημαίνεται ὅτι: «οἱ μεγάλες ιδέες στὴν δημοκρατία ἔχουν φθαρεῖ, ἐνῶ φαίνεται νὰ ἔχει παρέλθει ὀριστικὰ ἡ ἐποχὴ τῶν ἡρώων. Ἀπὸ τὴν Αὐστραλία μέχρι τὴν Αὐστρία καὶ ἀπὸ τὴν Ἰαπωνία καὶ τὸν Καναδᾶ μέχρι τὸ Βέλγιο, ἡ δυσαρέσκεια μὲ τὸ κατεστημένο ἔχει φθάσει στὸ ἀποκορύφωμά της». Καὶ ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἀνάγεται στὸ γεγονός ὅτι ἀριστεροὶ καὶ δεξιοὶ δημοφιλεῖς καὶ ὄχι, ἡ πλειονότης τῶν πολιτικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν μεγάλων κομμάτων, ἔχουν δημιουργήσει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ ἀναξιόπιστο καὶ ἄρρωστο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν συγχρόνων δημοκρατιῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ διαπιστούμενη ἔλλειψη οὐσιαστικῶν διαφορῶν στὸν τρόπο ἀσκίσεως τῆς ἐξουσίας καὶ στὶς βασικὰς γραμμὰς στὴν ἐσωτερικὴ, οικονομικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μεταξὺ κυβερνήσεων προερχομένων ἀπὸ διαφορετικὰς ἰδεολογικὰς ἀρχὰς καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ διαφορὰς στὶς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀποχρώσεις ἔχουν ἐκλείψει, δὲν

ἀφήνουν πολλὰ περιθώρια στοὺς ψηφοφόρους. Ἔτσι ἡ σύγχρονη πολιτικὴ ζωὴ στὸ πλεῖστο τῶν δημοκρατιῶν χαρακτηρίζεται ὡς ἓνα σύστημα ποῦ περιστρέφεται ἐγωϊστικὰ γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά του καὶ καταπονεῖται μὲ στεῖρες συζητήσεις. Συνέπεια ὄλων τῶν διαπιστώσεων εἶναι ἡ κόπωση ἐνὸς σημαντικοῦ ποσοστοῦ τῶν ψηφοφόρων.

Καὶ ἡ ἀναξιόπιστία αὐτὴ καὶ ἡ κόπωση ὀφείλεται ἐν πολλοῖς, ὅπως τουλάχιστον τὸ ζοῦμε καὶ στὸν τόπο μας, καὶ στὴν φλυαρία τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων, στὴν ἐξαγγελία φιλοδόξων ἀλλὰ ἀνεφάρμοστων πολιτικῶν προγραμμάτων καὶ στὴν ἐν γένει κρίση εὐλικρινείας ἀπὸ τὴν ὁποία πάσχει ὁ πολιτικὸς λόγος. Ἀντίδραση στὴν κατάσταση αὐτὴν ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀπροθυμία ἐνὸς τμήματος τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος νὰ ἀσκήσει οὐσιαστικὰ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ὁποίου τόσοι ἀγῶνες ἔχουν προηγηθεῖ στὸ παρελθόν.

Σὲ σχόλιο ἡμερήσιας ἐφημερίδας τῆς Ἀθήνας ἐπὶ τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος ἔγινε λόγος γιὰ κουρασμένους πολίτες, ὑπογραμμίζοντας ὅτι «πολίτες ἀδιάφοροι δὲν ὑπάρχουν. Κουρασμένοι καὶ ἀπογοητευμένοι πολίτες ὑπάρχουν παρὰ πολλοί».

Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ γιὰ τὴν κόπωση τῶν πολιτῶν, τὴν εἶχε ἐπισημάνει ἐδῶ καὶ τριάντα περίπου χρόνια ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης στὸ εἰσαγωγικὸ κεφάλαιο τοῦ ἔργου του «Γιὰ νὰ ἐπιζῆση ἡ Δημοκρατία», ποῦ τὸ ἐπιγράφει «κουρασμένη ἐλευθερία». Ἐκεῖ λοιπὸν ὁ Ἀλ. Τσιριντάνης παρατηρεῖ ὅτι: «ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι σὰν τὸν ἀέρα. Δὲν νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη της παρὰ ὅταν ἀρχίζει νὰ μᾶς λείπει. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι στὴν γε-

νεά μας ἄρχισε νὰ μᾶς λείπει ὁ ἀέρας αὐτός. Ἐνῶς ἡ ἀντίδρασή μας δὲν ἦταν πάντοτε ἡ ἀντίδραση ἐκείνου, ποὺ αἰσθάνεται ὅτι τοῦ ἐρχεται ἡ ἀσφυξία. Εἶναι ἡ ἀντίδραση τῆς σύγχρονης γενεᾶς, ἡ ὁποία παρουσιάζει σημεῖα, ἀν ὅχι ἐθελοδοουλείας, πάντως ὅμως καμάτου στὸ ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν διατήρηση καὶ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ καμάτου ἀνάγεται στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἐλευθερίας ὅπως τὴν διεμόρφωσε ὁ πολιτισμὸς μας. Ἡ ἐλευθερία τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ εἶναι ἐλευθερία ἀρνητική, χωρὶς ψυχὴ, χωρὶς πίστη, χωρὶς συνέχουσα δύναμη. Εἶναι ἀπλῶς ἐλευθερία μονώσεως καὶ ἐγκαταλείψεως...». Καὶ συμπεραίνει: «γιὰ νὰ μὴ σβῆσει ἡ ἐλευθερία πρέπει νὰ ἀνεβεῖ, νὰ ἀνυψωθεῖ, νὰ μετασχηματισθεῖ σὲ δημιουργία. Ἐνῶς γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἕνα τέτοιο ἀνέβασμα χρειάζεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ὁ Οὐρανός. Χρειάζεται ὡς ζωοποιὸς δύναμη, ἡ ἀξία ποὺ λέγεται "Ἄγιον».

Τὸ ἐρώτημα εἶναι κατὰ πόσον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι δρώντα πρόσωπα στὴν δημόσια ζωὴ, ἔχουν συντονισμένες κεραεῖς γιὰ νὰ συλλάβουν τὴν βαθύτερη αἰτία τῆς κοπώσεως αὐτῆς καὶ νὰ προσανατολίσουν τὴν δραστηριότητά τους καὶ τὶς ιδέες τους πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτήν.

ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΙ

Εἶναι πρόσφατα ἀκόμα τὰ γεγονότα τῶν κατακλυσμιῶν βροχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου ποὺ ἐδημιούργησαν μεγάλες καταστροφές σὲ συνοικίες τῶν Ἀθηνῶν, στὴ Ρόδο, στὸ Λουτράκι, τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Μεταμόρφωση τῆς Καρδίτσας καὶ ἀλλοῦ.

Γιατί ἄραγε ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς νὰ γίνουν ὅλες αὐτὲς οἱ καταστροφές ποὺ εἶχαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἀνθρώπινα θύματα;

«Τίς οἶδεν νοῦν Κυρίου ἢ σύμβουλος Αὐτοῦ ἐγένετο;» Εἶναι «ἄγνωστοι αἱ βουλαὶ Αὐτοῦ».

Μερικὲς σκέψεις ἴσως μᾶς βοηθήσουν νὰ δώσουμε ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτό.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς παιδαγωγεῖ μὲ τὶς διαφορὲς θλίψεις καὶ δυσκολίες γιὰ τὸ πνευματικὸ μας συμφέρον.

Δυστυχῶς, στὶς ἡμέρες μας, ἕνας ἄλλος κατακλυσμὸς ἔχει παρασύρει στὴν ὄρμη του ὅ,τι καλὸ σὲ ὑγιεῖς παραδόσεις καὶ ἀξίες μᾶς εἶχαν κληρονομήσει οἱ προηγούμενες γενεές. Ἐπιτρέπει, λοιπόν, ὁ Θεὸς τὶς δοκιμασίες αὐτὲς γιὰ νὰ ὑπενθυμίσει σὲ ὅλους μας ὅτι πρέπει νὰ ἀλλάξουμε πορεία ζωῆς.

Ἐνῶς ἡ παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ βοηθεῖ καὶ τοὺς καλοὺς νὰ γίνουν ἀκόμα καλλίτεροι. Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ τὰ θλιβερά αὐτὰ γεγονότα ἐγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐκδηλωθοῦν καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα καθὼς καὶ πράξεις αὐτοθυσίας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔσπευσαν μὲ κάθε μέσο νὰ βοηθήσουν τοὺς πληγέντας ἀπὸ τὴ θεομηνία αὐτή.

Εἶναι πολλὰ τὰ χρήματα ἀλλὰ καὶ εἶδη ρουχισμοῦ, νοικοκυριοῦ κ.λ.π. ποὺ συγκεντρώθηκαν στὶς Ἐνορίες γιὰ νὰ ἀποσταλοῦν στοὺς πληγέντες (ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν ὁποία Κρατικὴ ἐνίσχυση).

Ἐξ ἄλλου εἶναι ἀξιέπαινη ἡ προθυμία τῶν κατοίκων τῆς κωμόπολης Παλαμᾶ νὰ φιλοξενήσουν στὰ σπίτια τους κατοίκους τοῦ χωριοῦ Μεταμόρφωσης.

Συγκινητικὴ ἐπίσης ὑπῆρξε καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ δασκάλου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολεῖου Μεταμορφώσεως, ποὺ βούτηξε μέσα στὰ νερά τοῦ πλημμυρισμένου Σχολεῖου γιὰ νὰ ἀνασύρη τὴ Σημαία τοῦ Σχολεῖου καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ γίνῃ ἡ παρέλαση τῶν παιδιῶν στὸν Παλαμᾶ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς τῆς 28ης

Ἰκτωβρίου.

Τέτοια παραδείγματα πατριωτισμοῦ, πίστεως καὶ αὐτοθυσίας ἀξίζει νὰ βραβεύονται.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1994

Κοντεύουν νὰ περάσουν 2000 χρόνια ἀπὸ τὴν, μοναδικῆς σημασίας, ἐκείνη ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ἐγεννήθη ὁ Κύριος τῆς «εἰρήνης καὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας», ὁ λυτρωτὴς τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ γεγονός ὅτι γιορτάζουμε κάθε χρόνο αὐτὴ τὴν ἡμέρα, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ἴσως νὰ ἔχει ὡς συνέπεια νὰ τὸ συνηθίζουμε καὶ νὰ φθάνουμε στὴν ἡμέρα αὐτὴ χωρὶς ἀνάλογη προετοιμασία καὶ συγκίνηση παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἐπὶ 40 ἡμέρες μὲ τίς καθημερινὲς ἀκολουθίες τῆς, τῆ νηστείας κ.λ.π. μᾶς προετοιμάζει καταλλήλως. Θὰ συνιστούσαμε λοιπὸν τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίνων» νὰ διαβάσουν πρὸ τῆς ἑορτῆς, ἀπὸ κάποια Σύνοψη ἢ Συνέκδημο, τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὴν ἡμολογία τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὁρθρου τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων.

Εἶναι θαυμάσια κείμενα, πού ἔγραψαν θεοφώτιστοι Πατέρες καὶ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ ὁποῖα πολὺ θὰ μᾶς βοηθήσουν στὴν κατανόηση καὶ ἐμβάθυνση αὐτοῦ τοῦ Μυστηρίου τῆς γεννήσεως τοῦ Θεανθρώπου.

Καὶ βέβαια δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τοιμισθῆ πόσο θὰ μᾶς βοηθήσει στὸν κατάλληλο ἑορτασμὸ ἢ προετοιμασία μας μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Θ. Ἐξομολογήσεως καὶ ἡ συμμετοχὴ μας στὸ Μυστήριον τῆς Θ. Κοινωνίας κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἑορτῆς.

Ὅπως ὁμως εἶχε σημειωθεῖ καὶ σὲ σχετικὸ σχόλιον τοῦ περασμένου μηνός, ἡ σωστὴ συμμετοχὴ μας στὸν ἑορτασμὸ πρέπει νὰ συνοδευθῆ καὶ μὲ ἔργα ἀγάπης πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας.

Καὶ ὅπως ἀναφέραμε καὶ σὲ προηγούμενο σχόλιόν μας τέτοια δυνατότητα μᾶς δίνει ἡ εὐκαιρία συμπαραστάσεως στοὺς πλημμυροπαθεῖς.

Καὶ ἀντὶ γιὰ τὰ ἁμαρτωλὰ ἐν πολλοῖς «ρεβεγιόν» πόσο ὠραῖο θὰ εἶναι νὰ φιλοξενήσουμε στὸ ἑορταστικὸ οἰκογενειακὸ μας τραπέζι ἓνα μοναχικὸ Βορειοηπειρωτὴ ἀδελφὸ μας ἢ ἓνα Ρωσσοπόντιο ἀπὸ τοὺς πολλοὺς μετανάστες πού βρίσκονται τὸν τελευταῖο καιρὸ στὴ Χώρα μας.

Ἄλλὰ ἡ ἀγάπη, ὅταν ὑπάρχει πλούσια, εἶναι πολυμήχανη καὶ μπορεῖ νὰ ἐκδηλωθῆ μὲ χίλιους – δυὸ τρόπους.

Ἄρκει νὰ θερμαίνει τὴν καρδιά μας καὶ σὰν ἐκδήλωση εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν ἀπέραντη ἀγάπη τοῦ Λυτρωτοῦ μας πού καταδέχθηκε νὰ γεννηθῆ στὴν ταπεινὴ φάτνη τῆς Βηθλεὲμ γιὰ νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ θάνατο.

ΔΟΛΟΠΛΟΚΙΕΣ ΤΙΡΑΝΩΝ

Τὴν ὥρα πού συντάσσονται αὐτὲς οἱ γραμμὲς, δὲν εἶναι γνωστὸν ποῖα θὰ εἶναι ἡ συνέχεια στὸ ἄμεσο μέλλον μετὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ νέου συντάγματος στὴν γειτονικὴ Ἀλβανία, σχετικὰ μὲ τὴν στάση τοῦ καθεστώτος τῶν Τιράνων ἐναντι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. Ἀναστασίου. Ἐκεῖνο ὁμως τὸ ὁποῖον εἶναι σαφὲς εἶναι ὅτι ἐξ ἀρχῆς στὴν μετακομμουνιστικὴ περίοδο οἱ Ἀλβανοὶ ἡγέτες καὶ τὰ ὄργανά των ἀντιμετώπισαν μὲ καχυποψία καὶ ἐχθρότητα τὸ ἔργο τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ὀρθόδοξης ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας, φέρνοντας συνεχῶς ἐμπόδια καὶ ἐφαρμόζοντας μεθόδους, τίς ὁποῖες ἀντέγραψαν ἀπὸ τὴν Τουρκία.

Καὶ εἶναι φυσικὸ ἢ πολεμικὴ αὐτὴ νὰ στρέφεται κυρίως κατὰ τοῦ Προκαθημένου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀκτινοβολία, ἡ διεθνὴς ἀναγνώριση καὶ ἡ συνετὴ καὶ χωρὶς ἐθνικιστικὲς διακρίσεις καὶ προκλήσεις ἐκκλησιαστικὴ του διακονία τοὺς φοβίζει

καί τούς ένοχλεΐ, βλέποντας τήν άνθηση τής όρθοδοξίας καί τό έν γένει δημιουργικό κοινωνικό του έργο στήν καχεκτική άλβανική κοινωνία. Καί ή ένόχληση αϋτή φαίνεται δέν περιορίζεται στήν άλβανική ήγεσία καί τούς περι αϋτήν άλβανούς σωβινιστές, αλλά όπωςδήποτε έγγίζει καί τούς άλλοθρήσκους καί άλλοδόξους κύκλους, γεγονός πού γεννά εύλογα τήν ύποψία ότι καί αϋτοί συνευδοκοϋν στήν δημιουργηθείσα δυσμενή γιά τόν Άρχιεπίσκοπο κατάσταση. Καί έπειδή δέν ύπάρχουν άρνητικά στοιχεία στήν όλη δραστηριότητά του, τά δημοσιογραφικά όργανα του Σαλί Μπερίσα έφεϋραν πρόσφατα τό άστειό αλλά καί συκοφαντικό έπιχείρημα τής διπλής προσωπικότητας.

Άλλά ή πραγματικότητα είναι εκείνο, τό όποιο έδήλωσε πρό καιρού κατá τήν περιοδεία του στήν Δωδεκάνησο ό Οίκουμηνικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαΐος, ότι: σέ περίπτωση άπελάσεως του κ. Άναστασίου ό ζημιωμένος θά είναι ό άλβανικός λαός, πράγμα τό όποιο δέν φαίνεται μέσα στήν μισαλλοδοξία τους νά συμμερίζονται οί αϋθέντες τών Τιράνων.

Τά τεκταινόμενα αϋτά στήν γειτονική Άλβανία αποτελοϋν συνάμα μία πρόκληση καί γιά τό σύνολον τών όρθοδόξων λαών στήν Άνατολική Εϋρώπη καί ιδιαίτερα γιά τούς Έλληνες προκειμένου νά συντονίσουν τήν δράση τους γιά τήν διαφώτιση τής διεθνούς κοινής γνώμης καί τών διεθνών Όργανισμών, τών όποίων ή μέχρι σήμερα στάση άδιαφορίας, άνοχής καί έμμεσης ένθαρρύνσεως, συντελεί στήν άποθράσυνση τών διαφόρων τυρανίσκων τύπου Μπερίσα, ώστε νά άσκηθοϋν έντονες καί οϋσιαστικές πιέσεις στα Τίρανα γιά νά ματαιωθοϋν οί κακόβουλες επιδιώξεις των.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Οί αντιδράσεις του μαθητόκοσμου
σε σχολείο άθιναϊκού προαστείου έξ ά-

φορμής έπεικοϋς ποινής από τόν σύλλογο τών καθηγητών σε συμμαθητή των έξ αίτίας έξεζητημένης έμφανίσεως του σε συνδυασμό καί με τις πρό μηνών όχλοκρατικές έκδηλώσεις μέρους τής νεολαίας κατá τών μέτρων του Έπουργείου Δημοσίας Τάξεως γιά τό ώράριο τών νυκτερινών κέντρων αποτελοϋν άνησυχητικά συμπτώματα γιά τήν ήθική κατάσταση τής σημερινής νεότητος.

Η στήλη αϋτή δέν θέλει νά ρίξει λίθον άναθέματος κατá τών παιδιών, ή άνωριμότητα τών όποίων καί ή έλλειψη πνευματικών όδηγών έρμηνεύει τις πρωτάκουστες αϋτές έκδηλώσεις, αλλά νά έπισημάνει τό γεγονός ότι τά παιδιά αντιγράφουν τούς μεγάλους, τό παράδειγμα τών όποίων δέν συμβάλλει καθόλου στον συνειτισμό τών νεωτέρων.

Έφ' όσον οί όχλοκρατικές έκδηλώσεις έχουν γίνει κανόνας σε δικαιολογημένες ή μη αντιδικίες όμάδων πολιτών κατá τής πολιτείας, προκειμένου νά επιτύχουν τις επιδιώξεις των μέσα στα πλαίσια ένός πολιτεύματος, όπου υποτίθεται ότι λειτουργοϋν οί δημοκρατικοί θεσμοί καί ή έλευθερία έκφράσεως, δια τών όποίων εξασφαλίζεται ή όμαλή ρύθμιση τών άναφουόμενων ζητημάτων, τότε γιατί νά μη μιμηθοϋν τά παιδιά, με τήν άνευθυνότητα πού χαρακτηρίζει τήν ήλικία τους, τούς μεγάλους. Καί έπειτα, όταν ή όλη κοινωνία είναι άνεκτική σε κάθε ήθική παρεκτροπή, τά μέσα μαζικής ενημερώσεως προβάλλουν κατ' έξακολούθηση έναν ευδαιμονιστικό καί χωρίς φραγμούς τρόπο ζωής, ή δε προσφορά του σχολείου περιορίζεται στήν παροχή ξερών γνώσεων, τί περιμένουμε νά κάνουν τά παιδιά!

Άραγε αϋτά τά συμπτώματα σοβαρής άπειθαρχίας θά αποτελέσουν λόγο άφυπνίσεως τών μεγαλυτέρων καί τών ύπευθύνων, γιά νά άντιληφθοϋν πού οδηγούμεθα;

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ 1994

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Β. Σταθάκη:** «'Αλήθεια και ὁμορφιά» σελ. 1-6. **Θ. Β. Κετσέα:** «'Ιπποκράτης τὸ ἄρωμα τῆς ἀρετῆς» σελ. 21-22, 40-42, 121-122, 304-306. **Βασ. Κ. Σταθάκη:** «'Αλήθεια και ὁμορφιά» σελ. 34-39. **Βασ. Μπαρμπάνη:** «'Η Κοσμοποιῶν κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο και τῆ σύγχρονη Κοσμολογία» σελ. 97-105. **Ἰω. Ξυνοπούλου:** «'Η διάνοια τοῦ Θεοῦ» σελ. 114-120, 150-153. **Γ. Θ. Δασκαρόλη:** «Βασίλειος Τρ. Οἰκονομίδης-(1814-1894)» σελ. 168-176. **Βασ. Σταθάκη:** «'Η ἐξέλιξη τῆς Ἐπιστήμης και οἱ πνευματικὲς ἀξίες» σελ. 233-240. **Σεργ. Ἐμμ. Μαραβέλια:** «'Η σύνθεση τῶν χημικῶν στοιχείων στὸ σύμπαν» σελ. 242-249. **Παν. Ν. Γκουρβέλου:** «Οἱ κυρίαρχες παραδοσιακὲς φιλοσοφίες, ὁ Ὑπαρξισμὸς και ἡ Χριστιανικὴ Πίστη» σελ. 264-267. **Β. Χαλαμποπούλου:** «'Ηταν ἄθεος ὁ Εὐριπίδης;» σελ. 298-301. **Γ. Μαυρικάκη:** «'Η ἀναγκαιότης στὸ σύμπαν» σελ. 302-303.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Β. Χαλαμποπούλου:** «'Η προσφορὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στὸν Ἑλληνισμὸ και στὸν πολιτισμὸ» σελ. 7-12. **Βασ. Κ. Σταθάκη:** «'Ο Κασανδρείας Εἰρηναῖος (1863-1945)» σελ. 77-81. **Β. Χαλαμποπούλου:** «Οἱ σκοποὶ και τὰ ἰδανικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821» σελ. 82-85. **Ἄθ. Α. Καραμπέτσου:** «Πατρίδα και Ἐρησκεία στὸν Μακρυγιάννη» σελ. 86-87. **Δημ. Ν. Παπαθανασόπουλου:** «Φωτεινὴ Ἐστία καρτερίας» σελ. 90-92. **Βασ. Κ. Σταθάκη:** «'Ο Κασανδρείας Εἰρηναῖος(1863-1945)» σελ. 106-112. **Γ. Θ. Δασκαρόλη:** «Βασίλειος Τρ. Οἰκονομίδης(1814-1894)» σελ. 168-176. **Ι.Α. Νικολαΐδη:** «'Ο Ἀπόστο-

λος Παῦλος στὴν Ἀθήνα» σελ. 182-186. **Βασ. Νεαπολίτη:** «'Ιστορικὲς Ἀναδρομὲς» σελ. 228-231. **Ἄκτινες:** «Οἱ μεγάλες δυνάμεις ἐναντι τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος» σελ. 257-260. **Δ. Α. Χριστοφίδη:** «'Η Κυπριακὴ ἐξέγερση τοῦ 1931 και ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος» σελ. 277-284.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Ἰω. Κ. Κατσομήτρου:** «Συνταγματικὲς μεταρρυθμίσεις» σελ. 23-24. **Ἄθ. Π. Καραντώνη:** «Πῶς ξαναβρῆκα τὸ Θεό» σελ. 65-76. **Δημ. Βαλληνδρᾶ:** «Τὸ δίκαιο τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῶν ἀθαιρεσιῶν τῶν φορέων τῆς ἐξουσίας» σελ. 132-139. **Δ. Α. Χριστοφίδη:** «'Η ἑλληνικὴ δημοσιογραφία στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐλευθερίας» σελ. 140-149. **Α.Α.Α.:** «Πρὸς τὴν κατάκτηση τῆς προσωπικῆς ζωῆς», σελ. 307-308. **Α. Παπαγιαννοπούλου:** «Ἐρησκαιοποίηση τοῦ ἀθεϊσμοῦ;», σελ. 309-311.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Ν.Π. Μαστρογιαννόπουλου:** «Στέφανος Μπλέτσης» «Σκευὸς ἐκλογῆς» «'Η πορεία του», σελ. 177-181, 209-214, 269-276. **Α. Δωρικού:** «Παράλληλη πορεία συνθετῶν τοῦ αἰῶνα μας» σελ. 200-208. **Βασ. Σταθάκη:** «'Ο Μαρμαρωμένος Βασιλιάς (Γ. Βερίτη)» σελ. 221-222. **Ι.Γ.Α.** «'Ο πρῶτος κληρικὸς-χρονογράφος τοῦ 20ου αἰῶνα» σελ. 261-263.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Δημ. Κουτρούμπα:** «Τὸ περὶ Παιδείας δρᾶμα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821» σελ. 88-89. **Δ. Α. Χριστοφίδη:** «Τὸ Ἐκπαιδευτικὸ μας πρόβλημα» σελ. 13-20. **Γερ. Σ. Τσουλέα:** «'Η καταστροφικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1976» σελ. 49-53.

ΜΟΡΦΕΣ: Χριστ. "Ένωσις Ἀκτίων: «Π. Καραντώνης» σελ. 33. **Ν. Π. Μαστρογιαννοπούλου:** Νικ. Γ. Ψαρράς» σελ. 63–64. **Μιχ. Θ. Μηλίγκου:** Ἀρχιμ. Παπακώστας Σεραφεΐμ, 40 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία του» σελ. 193–199. «Χριστ. Ἐνωσις Ἀκτίων: «Μνήμη Ἀρχιμ. Ἀναργύρου Σταματοπούλου (1916–1994)» σελ. 225–226.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Ι. Α. Νικολαΐδη: «Ἡ εἰκόνα» σελ. 29–32.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Γ. Βερίτη: «Γλυκιὲ Νυμφίε...» σελ. 113. «Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί!» σελ. 291. **Θ.Β.Κ.:** «Θάνατος Δικαίου» σελ. 227. **Φλ. Καπάσογλου:** «Κάλλος Θεοῦ – Γεννητρες» σελ. 32. «Ὅτι Χριστὸς Ἀνέστη» σελ. 186. «Καὶ σὺ Βηθλεέμ» σελ. 308. **Ἐλ. Μάϊνα:** «Ἡ ἐρμηνεΐα τοῦ Σταυροῦ» σελ. 120, «Τὰ

Σημεῖα τῆς Ἀγάπης» σελ. 131, «Οἱ Ἀποδέκτες» σελ. 249. «Χριστούγεννα 1994» σελ. 295. **Στ. Μπολέτση:** «Βροντοῦν τῆς Πίνδου οἱ κορφές» σελ. 232. **Ι.Α. Παπαγεωργίου:** «Ἐκ βαθέων» σελ. 192. **Δ. Ν. Πόθου** (Π. Κλωνάρη): «Βρέχει θαύματα» σελ. 241. **Α. Σταυρίτη:** «Ἀρχιμ. Ἀνάργυρος Σταματοπούλος» σελ. 227.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ: Π. Κλωνάρη: σελ. 56–57, σελ. 95–96, σελ. 123–124, σελ. 134–155, σελ. 187, σελ. 312–313.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: σελ. 54–55, 254–256.

ΣΧΟΛΙΑ: «Ὁ Τομέας Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.» σελ. 25–28, σελ. 58–62, 93–94, σελ. 125–127, σελ. 156–160, σελ. 188–190, σελ. 223–224, σελ. 250–253, σελ. 286–288, 313–316.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Α

Ἀγλωσσία 51, Ἀγνοούμενοι τῆς Κύπρου 93, Einstein 38, 117, 166, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν 27, Ἀκτινοβολία ὑπεριώδης 103, Ἀλβανία 61, 251, Ἀλέξανδρος Μ. 7–12, Ἀνεργία 94, Ἀνθρωπισμός 41, 166, Ἀξία πολιτισμοῦ 217, Ἀξίες πνευματικῆς 161, 233–240. Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου σελ. 215–217. Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ '21 σελ. 88; Ἀποικιοκρατία Ἀγγλική 279, Ἀπόρρητο Ἰατρικό 42, Ἀριστογείτονας 134, Ἀστέρες 244–247, Ἀστρονομία 242–243, Ἀστροφυσική 242, Ἄσυλο πανεπιστημιακὸ 17, Αὐγουστῖνος ἱερός 39, 98, Αὐρίλιος Μάρκος 248.

Β

Valery Paul 240, Βασίλειος Μέγας 97, Βενιζέλος Ἐλευθ. 108, 144, 279, 281–284. Βερίτης Γ. 221–222, Βιολογία 44, Βορειοηπειρώτες 61, 125–126.

ΑΚΤΙΝΕΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1994

Γ

Γαλιλαῖος 1, 116, Γερολυμάτος 255, Γκάντι 136, Γνώση μυστική 120.

Δ

Δημογραφικὸ πρόβλημα 123, Δημοκρατία 140, Δημοσιογραφία 61, Δίκαιον Ρωμαϊκόν 170, Διοίκησης δημόσια 224.

Ε

Engels 235, Ἐγγελος 7, Εἰκοσιένα 90–91, 28η Ὀκτωβρίου 1940 228–231, Εἰρηναῖος Κασανδρεΐας 77–81, 106–112, Ἐκπομπές Τηλεοπτικῆς 127, Ἐλευθερία 43–48, 158, Ἐλληνισμὸς 9, 11, 154, Ἐνωσις Εὐρωπαϊκὴ 61, Ε.Ο.Κ.Α. 224, Ἐπανάσταση 1821 82–85, Ἐταιρεία Φιλική 83, Εὐγονική 42, Εὐθανασία 41.

Θ

Θεοδωρακόπουλος Ι. 35, Θετικισμὸς 233, Θεωρία Μαρξιστικὴ 236, Θεωρία

τῆς σχετικότητος 37.

I

Ίατρική 121 – 122, Ίονέσκο Εὐγένιος 191 – 192, Ίπποκράτης 21, 40 – 42, 121 – 122.

K

Κάλβος 214, 242, Καλλιάφας Σπ. 237, Κανελλόπουλος Π. 236, Καποδίστριας 142, Καπιταλισμός 267, Καραντώνης Ἀθανάσιος 33, 65 – 76, Carrel ΑΙ. 238, Κολοκοτρώνης Θ. 82, Comte 233 – 234, 240, Κοπέρνικος 98, Κοραῆς Ἀδ. 83, Κοσμοποιῖα 97, Κύρου Ἀλ. 279, Κωτσάκης Δ. 105.

M

Μαγεία καὶ Σατανισμός 59 – 60, Μακεδονία 108, Μακρυγιάννης Ι. 82, 86 – 87. Malraux Andree 241, 235, Marx 235, M.M.E. 126 – 127, 159 – 160, Μηχανικὴ κβαντικὴ 115, Bacon Francis 161.

N

Ναρκωτικά 223, Νεολαία 219, Newton 5, Nobel Εἰρήνης 269, Νοσοκόμοι-Ἀδελφές 196.

O

Ὅδησός 250, Ὅζον 103, Ὅθων 142, Οἰκονομίδης Β. 168 – 176.

Π

Παιδεία 13, 83, 88, 89, 189, 217, 252, Παλιγγενεσία ἐθνικὴ 90, Πανθεῖσμός 264, Παπακώστας Σερ. 156, 193 – 199, Παπαφλέσας 83, Πατριάρχης Οἰκουμηνικός 190, Πατριωτισμός 228 – 231, Παῦλος ἀπόστολος 130, 182 – 186, Πίνδος 232, Πλάτων 38, 132, Πόλεμος Ἑλληνοἰταλικός 110.

Σ

Σατανισμός 59, Shelley Percy 3, Σταματοπούλος Ἀνάργυρος Ἀρχιμ. 225 – 227, Σύμπαν 46.

T

Τεχνολογία 238, Τίρανα 125, Τύπος ἀντιστασιακός 146, Τύπος κίτρινος 148.

Φ

Φαραζουλῆς Διον. 261 – 263, Φασματοσκοπία ἀστρική 243, Φιλοσοφία Ἑλληνικὴ 22, Φιλοσοφία Δυτικὴ 267.

X

Χάλκη 78, Χανσενικοί 255, Hardy G.H. 35, Herder 166.

Ψ

Ψαρρᾶς Νικόλαος 63 – 64.

«AKTINEΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ίδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξιος: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματοπούλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 150. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 1500, ἐξωτερικοῦ δολ. 18. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Δεκέμβριος 1994

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Μόλις έκυκλοφόρησε:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθόδοξου Στοχασμοῦ
Παρουσίαση – Εἰσαγωγικό δοκίμιο – Ἐπιμέλεια

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Ἐπίσης ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ Ι : ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ ΙΙ : ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ἡ ὀλόκληρη ἢ πρὸς πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», ὁδὸς Καρύτση ἀρ. 14, 105 61 Ἀθήνα, τηλ. 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β'.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καὶ ἄνω).....	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ.....	800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	800
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἐκδοσις).....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300

Οἱ συνδρομητὰ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023